

Akademien för utbildning och ekonomi

Det dokumenterade barnet

En intervjustudie med pedagoger om barns integritet och inflytande i samband
med pedagogisk dokumentation

Anna Bitén
Maj 2010

Examensarbete, 15 hp
Didaktik

Lärarprogrammet
Handledare: Ingrid Nordqvist
Examinator: Göran Fransson

Bitén, Anna (2010): *Det dokumenterade barnet*. Examensarbete i didaktik. Lärarprogrammet. Akademin för utbildning och ekonomi. Högskolan i Gävle.

SAMMANFATTNING

Det här examensarbetet handlar om barns inflytande och integritet i pedagogisk dokumentation. I läroplanen för förskolan anges att alla som arbetar inom förskolan ska visa respekt för den enskilde individen i det vardagliga arbetet. Arbetet i förskolan ska präglas av ett synsätt som bygger på respekt för människors okränkbarhet, individens frihet och integritet och alla människor lika värde. Samtidigt ska arbetet i förskolan stödja barns identitet, självkänsla, självständighet och tillit till sin egen förmåga. Barn ska kunna ge uttryck för egna uppfattningar och förstå egna rättigheter (Utbildningsdepartementet, 1998). Således är denna förskolans uppgift betydelsefull för barns lärande av etiska värden.

Studiens syfte är att utifrån ett etiskt perspektiv beskriva och förstå hur pedagoger förhåller sig till pedagogisk dokumentation. Metod som används i studien är semistrukturella intervjuer med sju pedagoger som arbetar med pedagogisk dokumentation i den pedagogiska verksamheten på en förskola. Genom intervjuer utforskas pedagogernas arbete med barns inflytande i samband med pedagogisk dokumentation och förskolepedagogers erfarenheter, tankar, funderingar kring barns integritet och dokumentation. Dessa data som består av inspelade intervjuer med de pedagoger har bearbetas och betraktas i ljuset av forskning som berör inflytande och integritet.

Resultatet visar att barn har ett reellt inflytande i pedagogisk dokumentation genom att de får uttrycka sina åsikter och funderingar om dokumentationen och dessa bemöts av pedagoger med respekt. Barn har till viss del inflytande i pedagogisk dokumentation när inflytandet begränsas till valmöjligheterna. Barn har inget inflytande i pedagogisk dokumentation när barnen inte känner till syftet med dokumentationen eller att barnen inte vet att de kan påverka dokumentationsprocessen.

I studien framgår att pedagoger ser barnens integritet i pedagogisk dokumentation som en gräns och den gränsen får ingen annan gå över. Barn har rätt att säga stopp till att delta i dokumentation. Pedagoger respekterar barns tankar och åsikter och tar dem på allvar. Vuxna tar på olika sätt hänsyn till barnens känslor i dokumentationsprocessen. Däremot tycks pedagoger inte i lika stora utsträckning systematiskt arbeta med etik som ett innehåll i dokumentationen. En del pedagoger anser sig inte ha mött negativa reaktioner från barnen i sitt arbete med dokumentation och därför har de inte reflekterat över integritet i samband med pedagogisk dokumentation.

Nyckelord: Etik, förskola, inflytande, integritet, pedagogisk dokumentation

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	2
DISPOSITION	2
2. TIDIGARE FORSKNING	3
ETIK OCH MORAL	3
Etiska värden i förskolans dokument.....	3
BARN DELAKTIGHET OCH INFLYTANDE	4
Pedagogernas ansvar för barns möjligheter till delaktighet och inflytande.....	4
BARN INTEGRITET OCH AUTONOMI	5
PEDAGOGISK DOKUMENTATION – BAKGRUND OCH HISTORIK	6
Pedagogisk dokumentation i förskolans dokument	6
Pedagogisk dokumentation.....	7
Skillnaden mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation.....	8
Olika dokumentationsredskap	8
Pedagogisk dokumentation och barns delaktighet och inflytande	9
Pedagogisk dokumentation och etik.....	9
3. METOD	12
DEFINITIONER OCH FÖRKLARINGAR.....	12
METODOLOGISKA UTGÅNGSPUNKTER	12
Kvalitativ intervjudata.....	12
UNDERSÖKNINGSGRUPP.....	14
Pilotstudie.....	14
GENOMFÖRANDE	15
BEARBETNING AV MATERIALET	15
STUDIENS TILLFÖRLIGHET	16
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	17
4. RESULTAT	18
BARN DELAKTIGHET OCH INFLYTANDE I SAMBAND MED PEDAGOGISK DOKUMENTATION	18
Barnen har inflytande i pedagogisk dokumentation.....	18
Barnen har till viss del inflytande i pedagogisk dokumentation	19
Barnen har inte inflytande i pedagogisk dokumentation.....	20
PEDAGOGERNAS SYN PÅ BARN INTEGRITET I SAMBAND MED PEDAGOGISK DOKUMENTATION	21
Integritet - som en gräns	21
Integritet – som respekt	22
Integritet – som hänsyn	22
Pedagoger känner att de inte har reflekterat över barnens integritet i samband med pedagogisk dokumentation.....	23
5. DISKUSSION	24
SAMMANFATTNING AV RESULTATEN.....	24
Vilket inflytande har barn i pedagogisk dokumentation?	24
Hur ser pedagoger på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation?.....	25
REFLEKTION ÖVER MINA UTGÅNGSPUNKTER OCH VAL AV METOD	27
FORTSATT FORSKNING.....	27
AVSLUTANDE REFLEKTION	28
REFERENSER	29
BILAGA 1	32
BILAGA 2	33

1. INLEDNING

Bruno, snart två år, sitter i soffan i stort ljusst lekrum. Han har sin dokumentationsbok i knät framför sig. Boken är inte stor den – den är bara som ett vanligt skrivblock så det är lätt för Bruno att bläddra i den. I boken finns det en mängd foton med text under som visar honom i olika situationer. De första korten i boken har hans föräldrar satt in, de visar Bruno när han var liten bebis, det finns bilder på mamma och pappa, på morfar och farfar och på hunden som heter Aska. Efter det är det många bilder som pedagoger satt in i Brunos bok, kort som visar när han cyklar, och när han målar på staffli och när han klättrar på stora stenen i skogen. Bruno har tittat i boken många, många gånger. Bruno vänder blad i boken och han tittar intensivt på varje bild när en pedagog kommer fram till honom och sätter sig bredvid honom i soffan. ”Får jag titta i boken tillsammans med dig?”, frågar den vuxne. ”Jaa!”, säger Bruno och flyttar boken närmare pedagogen. De tittat tillsammans, Bruno bläddrar och pedagogen läser texterna som finns under fotona. ”Men Bruno ska vi inte titta på bilden på den sida, titta du har bläddrat förbi den sidan”, säger pedagogen med ett frågande tonfall och vänder bladet till den missade sidan. ”Neeej!”, svarar Bruno och lägger snabbt handen på fotot. ”Varför inte?”, frågar pedagogen. ”Dum!”, säger Bruno med ett bestämt tonfall. ”Är bilden dum?”, undrar pedagogen. ”Ja, dum!”, säger Bruno och bläddrar vidare i boken.
(Bruno är ett fiktivt namn)

Den här episoden från mitt eget arbete har inristat sig i mitt medvetande och berört mig i mitt dagliga arbete. Den har aldrig släppt taget om mig, eftersom den påverkade mig så stark. Hur upplevde Bruno ovanstående situation? Erfar Bruno en känsla av att han har rätt att bestämma vilka bilder som ska finnas i hans bok? Ger han uttryck för etiska värden och normer? Är all pedagogisk dokumentation god/ bra och hur vet vi det? Frågetecknen är många.

Den här episoden slutar inte i ovisshet utan fick en avslutning. Bruno och jag, har tagit bort fotot från hans dokumentationsbok. Men detta ögonblick i förskolans vardag väcker dock funderingar inför komplexiteten i pedagogernas arbete med pedagogisk dokumentation. Gång på gång har denna episod återkommit i mina tankar under min förskollärareutbildning. Det är säkerligen ingen tillfällighet och är möjligen en av anledningarna till att jag har valt att undersöka den etiska dimensionen i pedagogisk dokumentation. Den drivande frågan i mitt examinationsarbete är att vinna insikt i och få kunskaper kring etik, integritet och delaktighet i samband med exponeringen av barnen genom pedagogisk dokumentation.

Vi lever i tidsanda som präglas av förväntningar om öppenhet. Synlighet i massmedia har fått på senare tid en stor plats: realityserier, kändisreportage, nyheterna som går närmare in på händelserna osv. Enligt Giddens (1991) kan detta göra oss extra sårbara, det kan vara en börda för den moderna människan.

I informations- och mediesamhället har det blivit viktigt att skydda barns integritet och personuppgifter inom till exempel forskning, vård och på Internet. Skydd av barns integritet på Internet står högt upp på samhällets dagordning i samband med att chat-sidor missbrukas av vuxna för att nå barn. Skydd av barns uppgifter inom vård och forskning har också debatteras flitigt i massmedia i samband med forskningen om DAMP. Här vill man ge individen skydd för den personliga integriteten, och samtidigt tillgodose samhällets behov av forskning, förståelse och utveckling.

Eftersom förskolan utgör en del av samhället så avspeglas olika tendenser och strömningar som finns i övriga samhället även här. Tiden nu präglas av stort fokus på pedagogisk dokumentation som arbetsmetod i dagens förskoleverksamhet. Pedagoger har fått många nya sätt att dokumentera på, teknologi har gett fler och snabbare lösningar att synliggöra förskolans verksamhet. Det innebär att vardagen dokumenteras för att ge såväl barn som pedagoger möjligheter att reflektera över hur de agerar och reagerar i olika situationer. Det innebär också att förskolebarn synliggörs. Men vill alla barn synas? Vad får barnen behålla för

sig själva? Finns det några etiska gränser för vad och hur mycket ska pedagoger visa av ett barns vardag?

I läroplanen för förskolan anges att alla som arbetar inom förskolan ska visa respekt för den enskilde individen i det vardagliga arbetet. Arbetet i förskolan ska präglas av ett synsätt som bygger på respekt för människors okränkbarhet, individens frihet och integritet och alla människor lika värde. Samtidigt ska arbetet i förskolan stödja barns identitet, självkänsla, självständighet och tillit till sin egen förmåga. Barn ska kunna ge uttryck för egna uppfattningar och förstå egna rättigheter (Utbildningsdepartement, 1998). Således är denna förskolans uppgift betydelsefull för barns lärande av etiska värden. Enligt Johanssons (1999) ställs stora krav på pedagogers kompetens och medvetenhet i dagligt arbetet med värdegrunden.

Med bakgrund i ovan stående resonemang kan man ställa frågan om det är en pedagogisk utmaning för dagens förskolor att förbereda barn att leva i ett samhälle med möjligheter till stor grad av synlighet? Är det något som borde påverka hur pedagoger arbetar med dokumentation? Jag upplever detta som mycket intressanta och viktiga frågor, och därför vill jag i mitt arbete undersöka pedagogernas attityd till barns inflytande och integritet i samband med pedagogisk dokumentation.

Syfte och frågeställningar

Mitt syfte med studien är att utifrån ett etiskt perspektiv beskriva och förstå hur pedagoger förhåller sig till pedagogisk dokumentation.

Mina frågeställningar är:

- Vilket inflytande har barn i pedagogisk dokumentation?
- Hur ser pedagoger på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation?

Disposition

Den här studien är indelad i fem kapitel. I kapitel I inleder jag med en episod ur min egen praktik. Med utgångspunkt i denna episod får jag ett resonemang kring etik i samband med pedagogisk dokumentation. I kapitel II redovisar jag tidigare forskning av intresse för studien. Kapitel III innehåller den empiriska studiens metod, genomförande, urval. Etiska överväganden och frågor relaterade till validitet och reliabilitet avslutar kapitlet. Kapitel IV utgör studiens resultatkapitel. Jag återger ett antal relevanta avsnitt från intervjuerna med pedagoger och dessa beskrivningar varvar jag med reflekterade analyser och tolkningar. I kapitel V sammanfattar och diskuterar jag centrala delar av mina resultat. Därefter reflekterar jag över mitt val av metod. Slutligen diskuterar jag frågor för vidare forskning och anknyter till själva titeln som jag valt att ge denna studie.

2. TIDIGARE FORSKNING

I detta kapitel kommer jag att redogöra för mina teoretiska utgångspunkter. Jag rör mig med fyra begrepp: *etik, delaktighet och inflytande, integritet* och *pedagogisk dokumentation*. Därför finns det också fyra olika fält att studera. I kommande kapitel väljer jag att anknyta till några forskare inom dessa områden. Min avsikt är att hämta aspekter från dessa fyra fält för att senare i studien kunna använda dessa teorier som förstöringsglas för att betrakta mitt material.

Etik och moral

Syftet med föreliggande studie är att utveckla kunskap och förståelse om hur pedagoger tänker kring pedagogisk dokumentation och etik. Vad är då etik? Ordet etik kommer från det grekiskans *ethos* som betyder hemvist, sedvana, bruk, sätt att bete sig, karaktär (Gren, 2001). I dagligt tal används ordet etik och moral ofta synonymt. Inom filosofi finns olika avgränsningar. En vanligt sådan är en uppdelning i moral som handlingar och etik som reflektion över moralen (Thorsén, 1992). I denna studie används ordet etik och moral synonymt.

Vad är rätt? Hur ska vi leva ett gott liv? Hur ska vi ta hänsyn till andra och oss själva? Livet ställer människan inför frågor och val som har att göra med värden för vad som är eftersträvansvärt, gott och ont i vårt sätt att leva och vara tillsammans. Dessa frågor berör etikens områden. Etiken bygger inte på någon objektiv distans till det livet vi lever, utan skapas genom vår livserfarenhet skriver Løgstrup (1994). Johansson (1999) beskriver alla mänskliga relationer som grund för etik, och menar att det är i möten och relationer som etiken uppstår. Vidare framhåller Johansson att etik i praktiken handlar om utvecklande av förmågan till hänsynstagande gentemot sig själv och andra samt belyser att barn initialt främst utvecklar en känsla för de etiska värden som är centrala för dem i deras livsvärldar. Genom sina handlingar visar de sin förståelse för dessa värden. Hon diskuterar även maktbegreppet och om det är nödvändigt med en symmetrisk relation för att hävda etiska regler. Genom tillit till den andre ger vi den andre makten över oss, menar hon. Etik handlar då om vad vi använder vårt inflytande över den andre till, att utnyttja makten i egna syften eller att använda den för att stödja den andra. Enligt Johansson (2001) är sådant som respekt, hänsyn och rättigheter genom barns relationer ständigt aktuella i förskolans verksamhet vilket ger förskolan en betydelsefull roll gällande barns grundläggande utveckling och lärande av etik.

Etiska värden i förskolans dokument

I läroplan för förskolan är etiska värden centrala som utgångspunkt för verksamheten och för barns lärande. Det betonas att barns tolerans och anknytning för andra grundläggs i förskolan genom att barn här möter andras perspektiv. Arbete i förskolan skall vidare präglas av ett synsätt som bygger på respekt för människolivets oönskbarhet, individens frihet och integritet och alla människors lika värde. Barn förväntas utveckla en vilja att hjälpa andra och att ta hänsyn till och leva sig in i andra människors situation. Samtidigt skall arbetet i förskolan stödja barns identitet, självständighet och tillit till sin egen förmåga. Barn skall kunna ge uttryck för egna uppfattningar och förstå egna rättigheter (Utbildningsdepartementet, 1998).

Förskolans uppgift är betydelsefull för barns lärande av etiska värden. Det ställs stora krav på pedagogers kompetens och medvetenhet i denna fråga. Läroplanen kräver att pedagoger reflekterar över egna värderingar och problematiserar och konkretiserar värdegrunden i dagligt arbete.

Barn tillägnar sig etiska värden och normer främst genom konkreta upplevelser. Vuxnas förhållningssätt påverkar barns förståelse och respekt för de rättigheter och skyldigheter som gäller i ett demokratiskt samhälle och därför är vuxna viktiga som förebilder. Att hävda grundläggande värden kräver att värderingar tydliggörs i den dagliga verksamheten (Utbildningsdepartementet, 1998 s.7).

Men det finns en stor osäkerhet inom förskolans och skolans verksamhet kring hur man i arbetslaget och i det direkta arbetet med barnen sätter etiken i fokus, anser Gren (2001). Hon skriver att osäkerheten beror på en ovana bland pedagogerna att diskutera etiska frågeställningar. ”Vi saknar ofta orden för den gemensamma, etiska reflektionen (s.22)”.

Barns delaktighet och inflytande

I studiens empiriska undersökning har särskilt fokus riktats mot delaktighet och inflytande, vilka båda framhålls i läroplanens värdegrund (Utbildningsdepartementet, 1998). När barns delaktighet betonas i såväl styrdokumentet som i den mer allmänna pedagogiska debatten tycks det innebära att barnet i någon form ska ta aktiv del i något som händer och därigenom vara med och påverka. Men det visar dock sig att begreppet är betydligt mer svårdefinierat än så, och enligt Gustavsson (2004) är det i princip omöjligt att vare sig hitta eller utveckla en entydig definition, utan delaktigheter har olika betydelse i olika kontexter.

I läroplanens text framträder delaktighet som barns rätt till deltagande och inflytande i den dagliga verksamheten, vilket innebär att barn ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att uttrycka sina tankar och idéer för att på så sätt få möjlighet att påverka sin vardag i förskolan (Utbildningsdepartementet, 1998). Enligt läroplanen framstår delaktighet således som en demokratisk rättighet som också relaterar tydligt till inflytande.

Genom att använda begreppet inflytande i förskolans läroplan betonas att varje barn ska få utveckla sin förmåga att uttrycka sina tankar och åsikter och därigenom få möjlighet att påverka sin situation. Varje barn ska också få möjlighet att utveckla förmågan att handla efter demokratiska principer genom att få delta i olika former av samarbete och beslutsfallande (Utbildningsdepartementet, 1998). Begreppet delaktighet och inflytande sammansmälter till stor del med begreppet delaktighet men har i föreliggande studie förstått som möjlighet att kunna påverka genom att få göra sin röst hörd, bli sedd och respekterad.

Förskolans läroplan (Utbildningsdepartementet, 1998) ligger i linje med Barnkonvention (Utrikesdepartement, 1990) som betonar att barn har olika rättigheter, inte minst att bli respekterade och lyssnade på som individer. Deras rättigheter omfattar att vara delaktiga i sitt eget lärande. Barns delaktighet är alltså både ett värde och en pedagogisk fråga att räkna med i olika sammanhang (Pramling Samuelsson & Sheridan, 2003). Barnkonventionen och läroplanen framhåller således mänskliga värden som ska värnas om. Demokrati förväntas ha en konkret innebörd i den pedagogiska praktiken.

Pedagogernas ansvar för barns möjligheter till delaktighet och inflytande

I statliga utredningar och rapporter (SOU 1996:22; Utbildningsdepartementet Ds 2003:46) framkommer tre fundamentala skäl varför barn ska ges inflytande. För det första framhålls inflytande som en mänsklig rättighet, för det andra lyfts inflytande fram som en del av skolans demokratiuppdrag och för det tredje talas det om inflytande som en förutsättning för lärande. Det hävdas i dessa texter att det är först när barn har inflytande över sin egen kunskapsprocess som det är möjligt att tala om ett lärande i en djupare mening. I enlighet med styrdokumenterna innebär det att de behov och intressen som barn själva ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten (Utbildningsdepartementet, 1998). Det innebär dock inte att verksamheten helt vilar på barns

initiativ utan att vuxna samtidigt kan skapa ett intresse för ett innehåll de vill att barnen ska lära något om (SOU 1996:22; Utbildningsdepartementet Ds 2003:46).

Enligt Pramling Samuelsson och Sheridan (2003), synliggörs läroplanens värdegrund i vuxnas pedagogiska handlande gentemot barn. Därmed utgör pedagogernas handlingar såväl förutsättningar som begränsningar för barns delaktighet och inflytande i förskolan (Pramling Samuelsson & Asplund Carlsson, 2003). Enligt Sheridan och Pramling Samuelsson (2001) är det pedagogens uppgift att rikta barnets uppmärksamhet mot demokratifrågor och uppmuntra till reflektion. Forskarna skriver att eftersom barnen har rätt att göra sina röster hörda, måste pedagogerna ge barnen möjlighet att utveckla olika ståndpunkter samt uppmuntra barnen att berätta om dessa.

Barns integritet och autonomi

I läroplanen anges integriteten som ett av de värden förskolan skall förmedla. Verksamheten skall bygga på respekt för barns integritet:

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan könen samt solidaritet med svaga och utsatta är värden som förskolan skall hålla levande i arbetet med barnen (Utbildningsdepartementet, 1998 s.7).

Enligt Gren (2001) upplever vi vår integritet olika. Vi har olika mått på vad som är kränkning. Men integritet, rätten till respekt för den, är lika för alla. Varje människa stor som liten har alltså samma mått av det etiska värdet integritet. Orlenius (2001) menar att integritet och människans autonomi står i förbindelse med varandra. Begreppet autonomi betyder självstyre, självbestämmande och oberoende och kan förklaras som respekt för människans värdighet. För man inte sin värdighet respekterad kränks ens integritet. Författaren anser att vuxna under lång tid har förbehållit sig rätten att underskatta barns rätt till autonomi och respekt för sin integritet. Gren (2001) anser att autonomi innebär förmågan att välja fritt och att kunna formulera och föra ut sina egna planer. Författaren menar vidare att autonomi till skillnad från integritet blir större ju äldre och mer livserfarna vi blir. Hon skriver att då den fria viljan måste formuleras verbalt är risken stor att barns autonomi begränsas mer än nödvändigt, vilket i sin tur leder till kränkningar av barns integritet. Gren anser att vuxnas lyhördhet och vilja att se barns ickeverbala signaler är en förutsättning för att undvika kränkningar av barns integritet.

Integritetsgränser

Gren (2001) har gjort en fri översättning av de tankar Thorsén (1992) fört fram kring integritetsgränser över till den verklighet vi har i förskolan. Dessa integritetsgränser är kopplade till olika jagbegrepp. *Det materiella jagets integritet* betyder att ju större symbolvärde det ligger i det materiella föremålet, desto större kränkning. Exempel på denna typ av kränkning kan vara att pedagogen ovarsamt kastar barns älskade gosedjur på hyllan i förskolans hall. *Livsrumsjagets integritet* innebär en fri yta omkring vår kropp. Vi kan känna oss olustiga och kränkta om det kommer någon för nära. *Kroppsjagets integritet* kränks av att kroppsligt beröras av någon eller att bli tvingad att blotta en kroppsdel. *Informationsintegritet* betyder att man delger någon utomstående något som ett barn sagt till dig som pedagog i förtroende. Detta menar Gren är en kränkning av informationsintegritet. *Föräldrains integritet* innebär att föräldrar kan uppleva ett integritetsbrott när pedagoger kränker deras uppfattning av berättigat inflytande över sina barn. *Det psykiska jagets integritet*, delas in i fyra underkategorier: 1. Självbestämmande – Att tvingas avstå från att själv bestämma till exempel hur mycket man vill äta. 2. Självkompetens – Består i att den andre som bedömare, anser sig veta bättre än jag vad jag känner eller om de egentliga motiven bakom min handling. 3. Åsiktsjaget – Att barns åsikter inte tillmäts något större värde. 4. Hemliga rum – Alla människor har olika känslor, önsknings, minnen etc. som man inte är benägen att informera

andra om hur som helst. Vi kan uppleva att våra ”hemliga rum” hotas av kränkningar när andra ställer krav på oss att få tillträde till dessa.

Pedagogisk dokumentation – bakgrund och historik

Idag observeras och dokumenteras mer än någonsin inom förskola. Men det är inte någon ny företeelse utan dokumentation har en stark tradition inom den svenska förskolan och kan ses långt bak i tiden vilket Lenz Taguchi (2000) framhäver i sin avhandling. Författaren nämner som exempel Elsa Köhler som på 1930-talet inledde ett samarbete med Fröbelinstitutet och systrarna Ellen och Maria Moberg, som startat en av Sveriges första barnträdgårdar. I och med samarbetet fick Fröbelinstitutet ta del av Köhlers aktivitetspedagogik och en ny syn på en modernare barnpsykologi tog fart. Elsas Köhlers vision var att observations- och dokumentationspraktiker skulle utformas av pedagogerna själva, för att de skulle kunna utveckla den egna pedagogiska praktiken. Trots detta har det länge varit det utvecklingspsykologiska perspektivet som haft övertaget inom förskolans observations- och dokumentationsprocesser där observationer har använts att bedöma och utvärdera barnen. Elsa Köhlers vision har först förverkligats under den senaste delen av förra seklet, då dokumentationen syftar till att dokumentera barns tänkande och lärande för att utveckla den pedagogiska praktiken (Lenz Taguchi, 2000).

Det finns idag en rad texter som på olika sätt försöker beskriva vad ett pedagogisk dokumentationsarbete kan innebära. Utgångspunkten för dessa texter har nästan uteslutande varit inspirerade från staden Reggio Emilias förskolepraktik. I denna stad i norra Italien startade Loris Malaguzzi en pedagogisk inriktning vid de kommunala daghemmen 1963 (Wallin, 2003). Malaguzzi skrev aldrig någon bok om sina pedagogiska tankar och idéer, han var rädd för att denna syn då inte skulle vidareutvecklas. Det finns alltså inte några bestämda pedagogiska mönster eller någon metod att följa i Reggio utan: ”Pedagogiken måste hela tiden kunna omprövas utifrån det konkreta” (Brulin & Emriksson 2005, s.21). Malaguzzi ansåg att den pedagogiska idén inte kan hållas vid liv utifrån ett teoretiskt sätt utan är något som hela tiden måste underhållas och utvecklas. Enligt Wallin (2003) var Loris Malaguzzi en eldsjäl i nytänkandet. Han hade en helhetssyn på barn. Förutom att vara och existera i relation till andra så är varje människa i sig ett sammanhang. Han talade om *de hundra språken* som kunskapens rikedom, förförelse och passion, men även om förmågan att förundras. Barn kännetecknas av sina resurser, betonade han. Tyvärr också av förbannelsen att inte bli sedda.

I Reggio Emilia är dokumentationens viktigaste uppgift att synliggöra barnen som rika, kompetenta och aktivt kunskapsskapande subjekt, samt att utgöra utgångspunkten för barns fortsatta utforskande och kunskapsskapande. Barns kunskapsskapande läroprocesser har stått i första rummet, men i intim interaktion med pedagogernas och övriga vuxnas läroprocesser. Den pedagogiska filosofin i Reggio Emilia har grundats på en övertygelse om att den kunskapen som vuxna kan få om och av barn är lika viktig som den kunskap som vuxna kan ge barnen (Lenz Taguchi, 1997).

Pedagogisk dokumentation i förskolans dokument

Som redskap för pedagogens arbete att se sig själv och barnet, men också som redskap att synliggöra det gemensamma arbetet och barnens utveckling och lärande arbetar många förskolor med pedagogisk dokumentation. Läroplanen framhåller betydelsen av att förskolan utvecklar metoder för att utvärdera sin verksamhet och föreslår just pedagogisk dokumentation som en metod:

Förskolans verksamhet skall planeras, genomföras, utvärderas och utvecklas i förhållande till de uppställda målen i läroplanen. Det är angeläget att metoder för utvärdering utvecklas som är tydligt relaterade till de uppställda målen för verksamheten och som bidrar till en utveckling av det pedagogiska arbetet. Genom pedagogisk dokumentation kan verksamheten i förskolan synliggöras och blir ett viktigt underlag i diskussionen kring och bedömningen av verksamhetens kvalitet och utvecklingsbehov (Utbildningsdepartement 1998, s.4).

Enligt Johansson och Pramling Samuelsson (2003) blir dokumentationen ett viktigt underlag i diskussionen kring bedömningen av verksamhetens kvalitet och utvecklingsbehov. I betänkandet (SOU 1997:157) anses pedagogisk dokumentation vara en aktiv process för att möjliggöra lärandet mot de givna målen och riktlinjerna, med andra ord mot läroplanen.

I Skolverkets (2004) rapport betonas fördelarna med att kunna synliggöra och använda dokumentation som ett naturligt arbetsredskap. För att pedagogisk dokumentation ska kunna fungera krävs det att den är en naturlig och integrerad del i det dagliga arbetet. Det förutsätter att pedagoger i arbetet har skapat en kultur av samarbete, reflektion och kommunikation. Att skapa en sådan kultur kräver sin ansträngning, det tar lång tid och en professionell inställning behövs. Det kräver även att pedagoger kan gå in och granska sina egna handlingar och att föra en dialog med sina kollegor. Det framkommer också att pedagoger använder den pedagogiska dokumentationen för att ge barnen möjligheter att se sitt eget lärande eller för att synliggöra barns utveckling, erfarenheter eller vad de gjort till sina föräldrar.

I Skolverkets (2008) nationella utvärdering framkommer att pedagogisk dokumentation används mer som ett kollektivt utvärderingsinstrument än som ett verktyg för att tillsammans med barnen reflektera och utvärdera. Det visar sig även att pedagogisk dokumentation syftar till att synliggöra barnen och verksamheten men främst som ett verktyg för att pedagoger ska kunna utvärdera barns lärande, lek och samarbete. Det framgår att pedagogisk dokumentation varit högt prioriterat när det gäller kompetensutveckling och att det har bidragit till en av de viktigaste förändringarna i förskolans arbetssätt sedan läroplanen kom till.

Pedagogisk dokumentation

Wallin (2003) beskriver arbetet med pedagogisk dokumentation som en evig kunskapande spiral som för en framåt och hela tiden väcker nya frågor. Författaren framhäver att det inte finns en specifik mall för hur arbetet med pedagogisk dokumentation ska gå till. Huvudsaken är att pedagoger hittar en modell för dem och verksamheten. Annars finns det fara att det kan leda till ett oreflekterat sätt att dokumentera utan att förstå syftet med det. Denna form av dokumentation är ganska meningslös och görs bara på grund av en plikt känsla att man ska dokumentera, detta blir alltså inte pedagogisk dokumentation. Hon menar vidare att pedagoger kan använda många olika sätt samtidigt för att dokumentera pedagogiskt. Val av metod beror på vilken situation pedagogen vill fånga, ibland passar videokamera, anteckningar, digitalkamera etc.

En annan definition kring pedagogisk dokumentation är Svennings (2009) beskrivning av dokumentation. Hon anser att pedagogisk dokumentation som har ett annat syfte än att bara visa fram barnen, kan vara en kraftfull förkämpe för barns kompetenser. Hon menar att med hjälp av bilder, alster eller yttrande får barnen kommunicera sina erfarenheter och kunskaper tillsammans med pedagoger. Med stöd av dessa kan pedagogen på så vis också återkoppla till barnen genom att läsa upp vad de sagt eller gjort vid de tidigare situationerna. Detta görs för att barnen ska återknyta till deras tidigare tankar samt för att förstå sitt tänkande därifrån. Svenning menar också att återkopplingen är betydelsefull för de barn som inte med en gång reflekterat över en viss händelse. Hon menar att den pedagogiska dokumentationen kan bevaras för att vid ett senare tillfälle närma sig händelsen tillsammans med barnen igen.

Skillnaden mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation

Enligt Lenz Taguchi (2000) blir dokumentationen pedagogisk direkt efter ett reflektionsarbete. Reflektion kan vara individuell eller gemensam men den måste bidra till ett val inför det fortsatta pedagogiska arbetet i verksamheten. Det hon också poängterar är att fokus i ett sådant arbete i första hand är läroprocessen, inte ett slutgiltigt resultat. Hon menar i sin avhandling att:

Syftet är att utmana såväl barns föreställningar och uttryckssätt som de vuxnas förbigivet tagna sätt att förstå sin omvärld. Alltför tydliga innehållsmålsättningar ses till och med som att de kan motverka andra pedagogiska syften (s.110).

Åberg och Lenz Taguchi (2005) menar att skillnaden mellan dokumentation och pedagogisk dokumentation handlar om på vilket sätt det dokumenterade sedan används. Dialogen framhävs som nödvändig, inte bara mellan pedagogerna utan även mellan barnen. Om dokumentationen skall leda framåt behövs en gemensam reflektion som sedan används som utgångspunkt för det fortsatta arbetet. Syftet med reflektionen är inte att hitta sanningen. Syftet är att få syn på olika sätt att förstå, att tänka och se nya möjligheter. Wehner Godée (2000) ser även hon på dokumentationen som ett verktyg och en metod i sig, men utan reflektion och dialog är den inte intressant. Wallin (2003) ser i sin tur på dokumentationen ur två olika perspektiv. Det första handlar om att hänga upp bilder och skriva en text till. Denna dokumentation är inte pedagogisk enligt henne. Däremot är den dokumentation som försöker fånga handlande, tänkande och lärande som både pedagoger och barn varit delaktiga i, pedagogisk dokumentation. Enligt Engdahl (2001) är dokumentation en överföring av tankar, iakttagelser, erfarenheter och beslut till någon konkret form som kan bevaras, diskuteras och spridas. När man lägger till ordet pedagogisk, innebär det att man vill använda dokumentationen för att lära sig något.

Sammantaget kan sägas att syftet med pedagogisk dokumentation således är att gå ett steg längre än att bara samla in och visa barns alster. Det innebär att pedagogen funderar, tolkar och analyserar materialet och hur det kommit till. Ett av de allra mest använda begreppen i den pedagogiska dokumentationsvokabulären, är ordet reflektera, som innebär att man vänder och vrider på det dokumenterande, på processen och på barnets funderingar och intentioner. Sist men inte minst är pedagogens eget agerande och tänkande föremål för denna reflektion.

Olika dokumentationsredskap

Skolverket (2008) skriver att pedagogisk dokumentation är en metod som blir mer vanlig i den svenska förskolan med syfte att utveckla pedagogers kompetens. Det vanligaste sättet att dokumentera är att personalen upprättar pärmar eller portfolios för att följa varje barns utveckling och lärande. Pärmarna kan innehålla exempelvis fotodokumentation, barnens teckningar, barnintervjuer eller andra dokument som visar barns utveckling och lärande. Ett annat vanligt sätt är att pedagoger använder digitalkamera i olika situationer och sätter upp bilderna tillsammans med barnen på vägen med skriftliga beskrivningar eller kommentarer.

Ett annat viktigt redskap för dokumentation enligt Johansson och Pramling Samuelsson (2003) är att videodokumentera olika situationer i samspel mellan barnen i gruppen, hur kommunikationen ser ut, på vilket sätt barnen lär sig osv. Detta är ett sätt för pedagoger att se sitt eget förhållningssätt och barnens sätt att lära i dokumentationen. Björndal (2002) nämner två olika fördelar med ljud och videoinspelningar. Det första är att pedagoger sparar observationer av ett pedagogiskt ögonblick, ett ögonblick som annars skulle gått förlorat och aldrig registrerats. Den andra fördelen är att ljud och videoinspelningar gör det möjligt att lyssna och titta flera gånger och upptäcka något nytt och intressant. Enligt Björndal blir det lättare att observera om man ser samma situation flera gånger och lättare att kunna fokusera på

olika saker vid varje uppspelning. Ljud och videoinspelningar gör det också möjligt att registrera samspelet mellan verbal och icke verbal kommunikation.

Pedagogisk dokumentation och barns delaktighet och inflytande

Begreppet delaktighet och inflytande är inom Reggio Emilia starkt förknippat med demokrati. För att barnen ska förstå innebörden av ett demokratiskt förhållningssätt måste pedagoger ha en stark tilltro till barnens egen förmåga (Åberg & Lenz Taguchi, 2005). Författarna skriver: "Att skapa en förskola som bygger på demokrati och delaktighet handlar inte om att alla får göra som de själva vill utan om att ge utrymme för att tänka fritt och respektera allas olika åsikter" (s.17). Delaktighet handlar alltså inte om att barn i alla situationer ska tillåtas göra det som de själva önskar. Författarna menar däremot att barn måste ges många tillfällen att uttrycka sina tankar, samt lyssna till varandras synpunkter och uppfattningar. "Hur barnen blir delaktiga beror på hur vi vuxna ger dem möjligheten" (s.70).

Enligt Dahlberg, Moss och Pence (2002) ger den pedagogiska dokumentationen som används i förskolan barnen en stor möjlighet till deltagande och reflektion i sitt lärande. Barnen kan genom att kommunicera tillsammans med pedagogen och andra barn kring sina egna och andras erfarenheter och kunskaper bli delaktiga i sitt eget och andras lärande. Åberg och Lenz Taguchi (2005) skriver: "dokumentationsarbete kan hjälpa oss att göra lyssnandet synligt och därmed också ge möjlighet att skapa en verksamhet som bygger på allas delaktighet" (s.17).

Pedagogisk dokumentation och etik

Som tidigare nämnts har pedagogisk dokumentation blivit en prioriterad och vanlig arbetsmetod i dagens förskolor. I samband med att många förskolor utvecklar sitt arbete med pedagogisk dokumentation skapas behov av att föra en diskussion om den exponering genom dokumentation, som barn är del i och föremål för. Trots detta finns det endast lite forskning kring den etiska dimensionen i pedagogisk dokumentation. Vad innebär det för barn att bli dokumenterade? Hur lyhörda är vi vuxna för om barn önskar att delta i dokumentation? Vilka möjligheter till val tilldelas barnen för vad som ska visas fram?

Lindgren och Sparrman (2003) granskar de etiska aspekterna på arbetet med pedagogisk dokumentation på förskolan, och anser att det finns ett behov att införa ett etiskt tänkande kring dokumentation. Författarna är kritiska till vilka positioner barnen tilldelas vid arbetet med dokumentationen. Eftersom dokumentation i förskolan handlar om att betrakta respektive bli betraktad skapas automatiskt en maktposition där betraktaren har ett övertag över den som blir betraktad. Då det ofta är pedagogen som är betraktaren betyder det att barnen hamnar i underläge. De menar att makten finns hos pedagogerna. Hur de lyckats fånga det barnen verkligen säger, vad de gör och vad de menar? En annan fråga som Lindgren och Sparrman belyser är barnens villighet att delta i dokumentationer.

Borde inte barns deltagande omfattas av samma etiska regler som forskare erbjuder barn i forskningsprojekt, det vill säga att barn ska ge informerat samtycke när de deltar, att de erbjuds anonymitetsskydd och att användning av materialet är fastställt på förhand? (Lindgren & Sparrman, 2003,s.59).

Vidare pekar dessa forskare på att dokumentationer av barns alster visas upp för föräldrar, kamrater, personalen, rektorer och politiker. I och med detta saknar barnen anonymitet. Barnens möjligheter att säga nej till att vara med i dokumentationer är väldigt små (Lindgren & Sparrman, 2003). Även Lenz Taguchi (2000) diskuterar barnens medbestämmande i den pedagogiska dokumentationen. Hon ställer frågan: "Frågar man överhuvudtaget barnet om det är OK?" (s.199). Lenz Taguchi skriver vidare att genom en pedagogisk dokumentation kan barnet få berätta och bli synlig för pedagogen och de andra barnen. Troligen blir det också

synligt för barnet självt i sin läroprocess. Detta kan vara stärkande för barnet. Författaren framhåller att det är viktigt att uppmärksamma att dokumentationer kan uppfattas som integritetskränkande. Det pedagoger dokumenterar i form av ord, bild, teckningar i grupp eller enskilt är inte säkert att barnen upplever som positivt utan det beror på tillfället, gruppen, tillit och tilltro. Lenz Taguchi anser även att om man försöker vara den rättvisa pedagogen som uppmuntrar alla barn, finns det ända risk att vissa barn kan läsa av vilket tillvägagångssätt som pedagogerna ofrivilligt eftersträvar. Författaren tar upp som exempel att när barnet gjorde något som pedagogen ansåg som bra så använde hon ett visst kroppsuttryck som kunde tydas som något positivt. Lenz Taguchi menar att en pedagog riskerar, med hjälp av dokumentationen, att göra en bedömning av vad som är bra och dåligt samt att det kan bli fördömande eller favoriserande. Hon skriver att pedagoger har makten. Också Lindgren och Sparrman (2003) anser att barnen blir påmind när de ser sig själva i en dokumentation. De kan förstå hur de förväntas bete sig för att vara ”de goda barnen” i både pedagogernas och föräldrarnas ögon.

Svenning (2008) har i många år gjort observationer med anteckningar i barngruppen, vilket hon var övertygat om var bra för barnen och att barnen inte hade något emot detta. Men då hon en dag träffade en pojke på en förskola som sa att han inte ville att hon skulle skriva mer om honom blev det ett antal reflektioner hos Svenning. Hon förstod att det inte alls är självklart att barn vill vara med i observationer. Pedagoger ska i stället ge barnen en möjlighet att kunna träda fram och berätta hur de vill ha det. Barnen ska ha möjlighet att få bestämma om de vill vara med eller inte i en observation.

En kamera kan lika väl upplevas som integritetskränkande anser Johansson (2003). Hon filmade en konflikt mellan några förskolebarn och när ett av barnen började gråta blev hon tillrättavisad av en sexårig pojke. ”Filmar du när han gråter!” (s.45). Det pojken sätter fingret på är, enligt Johansson inte bara kamratens rätt till sin integritet i en utsatt situation, utan också en upplevelse av brist på närhet, tröst och stöd, med andra ord forskarens distans till barnen. Enligt Johansson är sensitivitet och respekt för barns integritet grundläggande om man som forskare eller pedagog studerar och dokumenterar barns vardag.

Även Wehner-Godée (2000) diskuterar kring etik och dokumentationen, framförallt när det handlar om observation. Hon menar att observationer inte visar sanningen. Observationer är alltid subjektiva, det vill säga de påverkas alltid av den som utför dem. Inte förrän observationen har diskuterats kring och reflekterats över tillsammans med någon annan kan den bli mer objektiv och fylla sitt syfte. Hon anser att observationer, särskilt videofilmer inte är enbart positiva, det är ett starkt och avslöjande medium. Den som observerar har en särskild sorts makt.

Ellmin och Ellmin (2003) poängterar vikten av att det finns en reflektion kring etik i portfolioarbetet. De liknar portfolion vid ett porträtt av barnet och dess lärande och utveckling och de menar att detta måste vara ett sanningsenligt och omsorgsfullt porträtt. Portfolion kan bli missvisande och rent av skadlig om den är för ytlig menar författarna. Portfolion ska ses som barnets egendom eftersom den följer med barnet genom förskolan och skolan. Barnet självt eller föräldrarna ska få välja vilka delar som är offentliga och som får visas upp. Att arbeta med digitalt portfolio medför, enligt författarna, andra aspekter att ta hänsyn till. En sådan metod kräver att pedagogerna har kunskaper i frågor gällande äganderätt till texter, bilder, filer och liknande. De anser även att man bör vara noggrann med att skydda materialet så att det kan sparas utan att bli förstört och utan risk att någon manipulerar materialet.

För att sammanfatta – i läroplan för förskolan är etiska värden centrala som utgångspunkt för verksamheten. Arbetet i förskolan skall präglas av ett synsätt som bygger på respekt för människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet och alla människors lika värde. Förskolans läroplan (Utbildningsdepartementet, 1998) ligger i linje med Barnkonvention

(Utrikesdepartement, 1990) som betonar att barn har olika rättigheter, inte minst att bli respekterade och lyssnade på som individer. Detta ger vuxenvärlden ett särskilt ansvar för att lyfta fram barnen. Barn är fullvärdiga människor med rätt att uttrycka sig och föra fram sina åsikter.

Pedagogisk dokumentation kan ses som *en plats* för barns delaktighet och inflytande (Åberg & Lenz Taguchi, 2005; Dahlberg, Moss & Pence, 2002) men också som ett fenomen som genererar nya frågor (Lindgren & Sparrman, 2003). Vad innebär det för barnen att bli dokumenterade? Hur lyhörda är pedagoger för om barn önskar att delta i pedagogisk dokumentation?

3. METOD

I detta kapitel redogörs för metod, urval av undersökningsgrupp, genomförande, bearbetning av material och studiens tillförlitlighet samt definition av centrala begrepp. Under rubriken ”Definitioner och förklaringar” beskrivs hur olika begrepp har använts i studien. Därefter redovisas de faktiska och praktiska omständigheterna runt urval, metod och genomförande. Etiska övervägande avslutar kapitlet.

Definitioner och förklaringar

Pedagoger – jag har valt att använda ordet pedagoger för att beteckna alla som arbetar i en barngrupp i förskolan, oavsett om de har förskolläroavutbildning, barnskötarutbildning eller är utbildade. Att vara pedagog är ingen specifik befattning eller utbildning, det är en arbetsuppgift.

Pedagogisk dokumentation – denna term syftar i mitt arbete på synlig dokumentation, alltså sådan dokumentation som görs för att visas upp. Det kan handla om dokumentationsbok, portfolio, väggdokumentation eller olika utställningsalster. Jag menar således inte sådan dokumentation som till exempel individuella utvecklingsplaner, åtgärdsprogram eller andra anteckningar samt pedagoger noterar för egna reflektioner.

Metodologiska utgångspunkter

Denna undersökning har en kvalitativ inriktning där empiriskt material samlats genom intervjuer. Dessa har sedan tolkats. Det innebär att fokus riktas mot det konkreta (empiri) för att därefter förhålla det konkreta till teorier vilket möjliggör en vidgad förståelse av det studerade fenomenet (Alvesson & Sköldberg, 1994).

Med utgångspunkt i begreppen tolkning och förståelse har jag valt ett hermeneutiskt perspektiv i min studie. Den hermeneutiska principen som säger att delar endast kan förstås ur helheten och helheten ur delarna (Alvesson & Sköldberg, 1994) ligger nära den pedagogiska verkligheten i förskolan. Som jag ser det ställs ofta pedagoger i förskolan inför små, vardagliga och nästan omärkliga händelser som kan visa sig innehålla de mest fantastiska möjligheter till utforskande av stora livsfrågor och å andra sidan går visionära formuleringar i läroplanen ofta lätt att härleda till situationer i sandlådan.

Den hermeneutiska forskningen syftar till att förstå. Enligt Johansson (1999) tolkning är ett redskap som används för att uppnå förståelse. Att *förstå* innebär för denna studie att vinna insikt i och få kunskaper om etik, inflytande och integritet i samband med exponeringen av barnen genom dokumentationen.

Kvalitativ intervjudata

Syftet med föreliggande studie är att utveckla kunskap och förståelse om hur pedagoger tänker om pedagogisk dokumentation och etik. Det gäller alltså att komma nära pedagogernas upplevelser och erfarenheter. För att på ett så rikt sätt som möjligt fånga och beskriva dessa krävs en kvalitativ inriktning på undersökningen. Kvalitativ forskning låter sig inte entydigt beskrivas men syftar till att urskilja, analysera och vinna kunskap om kvaliteter av olika fenomen i dess mångfald. Centralt är en öppen och tydlig empiri liksom att forskaren utgår från subjektens perspektiv (Alvesson & Sköldberg, 1994).

Studien bygger på en intervjuundersökning. Metoden som används är den som Bryman (2002) betecknar semistrukturerad intervju. Semistrukturerade intervjuer ligger mellan strukturerade och ostrukturerade intervjuer.

I den strukturerade intervjun är frågornas innehåll, form och ordningsföljd bestämda på förhand, och någon frihet att omformulera dem eller ställa dem i en annan ordning föreligger inte. Slutna frågor som i regel används i intervjun har mycket inskränkta svarsmöjligheter. Fördelen med denna metod kan vara att det går relativt snabbt att intervjua ett stort antal människor och att intervjuaren inte behöver vara särskilt erfaren i intervjuteknik (Stukát, 2005). En nackdel med strukturerade intervjuer enligt Bryman (2002) kan vara att de slutna frågorna minskar variationen av svarsinnehållet.

En ostrukturerad intervju har i stället mer formen av ett samtal, vilket betyder att intervjuaren endast har generell teman eller områden och att samtalet i sig leder fram till nästa fråga. I den ostrukturerade intervjun kan den som utför intervjun ändra frågornas formulering och ordningsföljd så att de passar situationen bättre. Det finns möjlighet att ställa följdfrågor, samt uppmärksamma och ta till vara intervjuans skiftande ansiktsuttryck. En fördel med metoden kan vara att intervjuaren är mer utvecklade och fördjupade. Nackdelen däremot kan vara att metoden kräver en skicklig intervjuare och att det kan bli tidskrävande transkribering av materialet (Stukát, 2005).

En semistrukturerad intervju utförs enligt Bryman (2002) genom att intervjuaren i det fallet använder sig av en lista över förhållandevis specifika teman som ska behandlas (det kallas för en intervjuguide) men intervjuaren har stor frihet att uttrycka svaren på sitt eget sätt. Metoden ger möjlighet att ställa följdfrågor, om intervjuaren anknyter till något som intervjuaren har sagt. Samtliga frågor ställs till alla intervjuare.

I denna undersökning har semistrukturerade intervjuer som metod medfört ett antal på förhand formulerade frågor utan svarsalternativ, som ställts till samtliga intervjuare med möjlighet att ställa följdfrågor för att förtydliga den framkomna informationen (Bilaga 1). I den inledande fasen av intervjuerna ställdes frågor om bakgrund, med vilken åldersgrupp pedagogerna arbetar just nu samt hur länge pedagogerna har arbetat med pedagogisk dokumentation. Därefter ställdes frågor om syfte med dokumentation och vad pedagogerna dokumenterar på förskolan. De följande frågorna belyste barns möjligheter att vara delaktiga i dokumentationsarbetet. De avslutade frågorna berörde pedagogernas tankar om barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation.

Det var från början inte självklart att låta pedagogers egna berättelser stå i fokus. Jag kunde ha gjort på andra sätt, till exempel observerat deras arbete med dokumentation som Stukát (2005) betecknar *första ordningens perspektiv*. Observationer kan dock te sig tveksamt om man ska förstå andras sätt att *tänka* om fenomenet. Med viss kännedom om hur komplex förskolevardagen ter sig uppfattade jag att den stora mängd information som skulle strömma in i form av fältanteckningar inte skulle bidra till en bättre förståelse av frågan för denna studie än om pedagogerna själva berättade. Med detta intogs i stället ett *andra ordningens perspektiv*, vilket enligt Stukát (2005) innebär att beskriva andra människors uppfattningar kring ett visst fenomen.

En annan möjlighet hade även varit att använda enkäter till pedagogerna i undersökningen men enligt Bryman (2002) så måste frågorna då vara lätta att besvara och förstå. Han menar vidare att det är svårt att ha öppna frågor, vilket var tänkt i denna undersökning. Enkäter bör inte heller innehålla för många frågor på grund av att respondenten kan tröttna, anser Bryman. Därför hade det nog blivit svårt att gå på djupet i enkätfrågor och få en fördjupad bild av en persons uppfattning om etik i samband med pedagogisk dokumentation.

Undersökningsgrupp

Underlaget för undersökningen är en kommunal förskola i en förort till en svensk storstad. Förskolan valdes efter kriterier som storlek (minst fyra avdelningar) och att alla pedagoger dagligen arbetat med pedagogisk dokumentation. Motivet till detta urval har varit studiens syfte och frågeställning där den pedagogiska dokumentationen är i fokus. En variation bland pedagogernas arbetsfördelning beroende på med vilken åldersgrupp de arbetar har också eftersträfvats. Avsikten med detta urval var inte att göra en jämförande studie mellan de olika grupperna, men om intressanta skillnader skulle komma till uttryck kunde detta diskuteras.

Förskolan består av fem avdelningar, två småbarnsavdelningar med barn i 1 – 3 årsåldern och tre syskonavdelningar med barn i 3 – 5 årsåldern. På varje avdelning arbetar tre pedagoger. Samtliga av dessa bjöds in att delta i undersökningen. Då syftet med undersökningen är att skaffa kunskap om hur förskolans pedagoger kan resonera och tänka om barns inflytande i samband med pedagogisk dokumentation och förskolepedagogers erfarenheter, tankar, funderingar kring barns integritet och dokumentation gjordes inget urval. Information i form av informationsbrev om studiens syfte, uppläggning liksom datamaterialets användning gavs till de medverkande före deras beslut om deltagande (Bilaga 2). Det poängterades att medverkan var frivillig och deltagarna försäkrades konfidentiell behandling. I två fall var pedagogerna inte beredda att vara med eftersom en av pedagogerna *inte kände sig bekväm i ämnet* och i det andra fallet menade pedagogen att arbetsituationen var så pressad att hon inte orkade med en intervju.

Det är tänkbart att de pedagoger som valde att ställa upp för intervju kände ett visst intresse för just arbetet med pedagogisk dokumentation. Det kan också ha varit personer som var allmänt engagerade och intresserade av pedagogiska frågor och som upplevde det positivt att delta i intervju för att säga sin mening. Detta kunde påverka deras intervjusvar, vilket har vägts in vid tolkningen av intervjumaterialet.

I nedanstående tabell ges en översikt över de medverkande pedagogernas uppdelning beroende på med vilken åldersgrupp de arbetar.

Tabell 1. Undersökningsgruppen uppdelad på den åldersgrupp pedagogen arbetar med.

Avdelning	Småbarnsavdelning med barn i 1 – 3 årsåldern	Syskonavdelning med barn i 3 – 5 årsåldern
Antal intervjuade	2 (1)	5 (1)

Anm. Siffror inom parantes anger bortfall som ej ingår i undersökningen.

Av tabellen framgår att det är totalt sju pedagoger som deltog i intervjuundersökningen, fem pedagoger arbetar med barn i åldrarna 3 till 5 år och två pedagoger arbetar med barn i åldrarna 1 till 3 år. Samtliga deltagare är kvinnor, vilket inte varit ett medvetet urval från min sida.

Pilotstudie

Innan genomförandet av intervjuerna utfördes en pilotintervju med en pedagog som arbetar på den valda förskolan. Detta för att kontrollera att intervjufrågorna omfattade undersökningens område. Enligt Bell (2006) bör minst en pilotstudie göras för att undersöka hur intervjufrågorna fungerar samt för att intervjuaren skall få träna på att ställa frågorna. Frågorna ställdes utifrån intervjuguiden och följdfrågor anpassades efter intervjupersonens svar. Efter att pilotintervjun genomförts upptäcktes en del brister i intervjuguiden. Exempelvis behövdes en tydlig förklaring av begreppet pedagogisk dokumentation som den används i

undersökningen (synlig dokumentation som görs för att visas upp) annars riktades intervjupersonens blick mot individuella utvecklingsplaner och egna anteckningar.

Genomförande

De enskilda intervjuerna genomfördes med de sju pedagogerna som arbetar på förskolan. När intervjufrågorna var gjorda påbörjades arbetet med det informationsbrev som skulle gå ut till förskolans pedagoger. Via telefon togs kontakten med förskolan, då undersökningen genomfördes. Därefter gjordes besök på förskolan där breven lämnades ut, vid det tillfället bokades tid för intervju med två pedagoger.

Förskolan besöktes vid tre tillfällen, då personalen fick delta i intervjuerna. Flera intervjuer genomfördes i följd. För att få en ostörd miljö utfördes intervjuerna i ett avskilt samtalsrum. Intervjuerna tog mellan 20 till 50 minuter. Flera följdfrågor ställdes till intervjupersonerna utifrån de svar som gavs. De tillfrågades svar var lika viktiga att bygga vidare på och ställa följdfrågor kring som de ursprungligt förberedda frågorna. Intervjupersonerna hade inte fått ta del av frågorna i förväg, utan visste endast att de berörde etiskt perspektiv i arbetet med pedagogisk dokumentation. Grunden till detta var att pedagogerna inte skulle ha möjlighet att diskutera frågorna med varandra, då varje pedagogs uppfattningar var viktiga att fånga. Detta är ett sätt att undvika kollektivering vid intervjusvaren och att i stället få fram personligt färgade svar.

Intervjuerna spelades i sin helhet in på diktafon genom detta hade jag möjlighet att vara delaktig i samtalet med pedagogerna. De intervjufrågor som används i studien (bilaga 1) har varit redskap för att få syn på pedagogernas tankar, erfarenheter, funderingar kring etik, integritet och inflytande i samband med pedagogisk dokumentation.

Innan intervjuerna inleddes förklarades för intervjupersonerna begreppet pedagogisk dokumentation som det används i undersökningen, alltså en synlig dokumentation som görs för att visas upp. Detta gjordes för att rikta intervjupersonens blick på dokumentation som exponerar barnen i förskolan och som var undersökningsområdet. I den inledande fasen av intervjuerna ställdes frågor om bakgrund, med vilken åldersgrupp pedagogen arbetar just nu samt hur längre pedagogen har arbetat med pedagogisk dokumentation. Därefter ställdes frågor om syftet med dokumentation och vad pedagogerna dokumenterar på förskolan. De följande frågorna belyste barns möjligheter att vara delaktiga i dokumentationsarbetet och pedagogernas tankar om barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation.

Bearbetning av materialet

Vid transkribering av de bandade intervjuerna skrevs ner vad pedagogerna sade i stort sätt ordagrant. För att göra lättare läsningen av utskriften har gällande skriftspråksregler vid transkribering använts då det exakta uttryckssättet med pauser, skratt, harklingar och liknande inte var av särskild vikt för innehållet i intervjuerna.

Transkription är en känslig uppgift. Ett kommateckens placering kan förändra innerbörden i texten. Transkription innebär alltid problem då röst, uttal, intonation, rytm, gester, kroppsspråk inte kan fångas. Widerberg (2003) anser att citat som anges ordagrant av författaren kan uppfattas som kränkande av intervjudeltagare. Hon förklarar vidare att författaren bör reflektera på ett etiskt, teoretiskt och empiriskt sätt kring citaten som väljs ut.

När intervjuerna skrivits ut, inleddes arbetet med att läsa genom dem ett flertal gånger för att urskilja teman mellan de olika intervjuerna. Intervjuerna har tolkats mot bakgrund av ett etiskt perspektiv. Ur dessa har sedan tankar, föreställningar och beskrivningar om barns integritet

och inflytande under arbetet med pedagogisk dokumentation urskilts. I nästa steg har de mest framträdande dragen av ovanstående aspekter i varje intervju relaterats till varandra. Dessa har i sin tur tolkats i teman. Slutligen har dessa teman problematiserats i relation till forskning om pedagogisk dokumentation och etik och i viss mån till läroplanen och andra styrdokument.

Forskarens förförståelse för det studerade området liksom kunskap om den aktuella miljön är viktig i det hermeneutiska tolkningsperspektivet. Enligt Gilje och Grimen (2007) är grundtanken i hermeneutiken att forskaren har saker med sig när man möter världen. De menar att om man överhuvudtaget ska förstå något så är en förförståelse nödvändig, då man måste ha en idé om ett visst fenomen för att veta vad man skall se efter, annars förlorar undersökningen riktning. Även Stukát (2005) skriver att det material man samlar in bearbetas genom olika former av kvalitativ analys där förförståelsen så som egna tankar, erfarenheter, känslor hos forskaren spelar stor roll för tolkningsprocessen.

Jag har arbetat femton år inom förskolan, varav cirka fem år med pedagogisk dokumentation som arbetsmetod. Ett möjligt problem är att jag genom mina egna upplevelser av pedagogisk dokumentation och senare vid genomgång och transkribering av materialet övertolkar intervjuutsagor.

Studiens tillförlighet

Frågan om reliabilitet, validitet och generaliserbarhet vid kvalitativa undersökningar är både mycket komplicerad och intressant. Reliabilitet handlar om att analysen av resultatet är korrekt utförd och trovärdig, att studien är tillförlitlig. Validitet syftar på i vilken grad de redovisade resultaten återspeglar studiens syfte. Det handlar alltså om studiens giltighet (Thurén, 2007).

Intervjumetoden, i detta fall semistrukturerad, (Bryman, 2002; Stukát, 2005) har varit ett sätt att skaffa kunskap om hur förskolans pedagoger kan resonera och tänka om etik i samband med pedagogisk dokumentation. Metoden har sina fördelar i att intervjuaren har möjlighet att få upplysningar hur ett svar avges (tonfall, pauser, mimik) samt att ställa följdfrågor som få svaren mer utvecklade och fördjupade. Intervjupersonen har stor frihet att formulera svaren på sitt egen sätt. Dock är metoden stark beroende av intervjuarens erfarenhet, något jag saknar. Kvale (1997) anser att en pilotintervju ökar förmågan att skapa ett tryggt och stimulerande samspel. Den genomförda pilotstudien gav en viss uppfattning om hur intervjuerna skulle kunna utforma sig och om intervjuschemat gav möjlighet att besvara undersökningens frågeställningar. Enligt Stukát (2005) är det mycket krävande att utföra ett stort antal intervjuer av den ostrukturerade eller semistrukturerade typen, då dessa är mer ingående. I studien deltog sju pedagoger, vilket kan anses vara ett godtagbart antal.

Syftet med undersökningen var att beskriva och förstå intervjupersonens sätt att se på etik i samband med pedagogisk dokumentation. I studien intervjuades sju pedagoger och de uppfattningar som kom fram vid dessa intervjuer gällde för var och en av dessa informanter. Jag ansåg inte att jag kunde dra några generella slutsatser utifrån den begränsade undersökningsgruppen men kunde utifrån resultatet känna igen en del utmärkande drag som presenterats i litteraturavsnittet och stora delar av de framkomna resultaten har kunnat kännas igen och diskuteras av olika verksamma pedagoger.

Enligt Stukát (2005) kan en kvalitativ metod aldrig vara objektiv utan formas alltid av forskarens förförståelse, egna tankar och känslor i analysarbetet. När det gäller transkribering, kategorisering och analys av data har jag försökt att gå så öppet tillväga som möjligt, inte minst genom att redovisa min förförståelse och mina teoretiska utgångspunkter, eftersom alla dessa moment ingår i en tolkande process och därför att det är omöjligt att utföra en objektiv transkribering. Men genom att försöka presentera mitt tillvägagångssätt på ett så öppet sätt som möjligt har jag strävat efter att göra studien så korrekt och trovärdig som möjligt.

Etiska överväganden

De forskningsetiska principerna enligt Vetenskapsrådet (2002) om information, samtycke, konfidentialitet och nyttjande, har beaktats i arbetet. Alla som berörts av intervjuer har informerats om syftet med studien och om hur den kommer att genomföras. De har också informerats om att studiens resultat kommer att avrapporteras som ett examensarbete. Alla har också tillfrågats om samtycke och informerats om möjligheten av att avböja medverkan. I framställningen tas hänsyn till konfidentialitetskravet så att ingen kan identifieras.

4. RESULTAT

I följande kapitel redogörs för studiens material i form av intervjuer. Materialet presenteras i två avsnitt där avsnittsrubrikerna är: *Barns delaktighet och inflytande i samband med pedagogisk dokumentation* och *Pedagogernas syn på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation*. För att synliggöra och förtydliga resultatet används citat från intervjuerna. Till citaten framgår inom parentes med vilken ålder på barnen intervjupersonen arbetar med: småbarnsavdelning barn i åldrarna 1 till 3 år och syskonavdelning barn i åldrarna 3 till 5 år. Alla namn i de exempel som anges är fingerade.

Barns delaktighet och inflytande i samband med pedagogisk dokumentation

Barns delaktighet och inflytande i dokumentationen i denna studie är en process från planering av dokumentationen till det färdiga och uppvisade dokumentationsmaterialet. Jag har i intervjumaterialet tittat på ett antal aspekter av inflytande och delaktighet. Dessa aspekter är: *barns inflytande i planeringen av pedagogisk dokumentation, barns inflytande i dokumentations innehåll, barnens inflytande i synliggörande av dokumentationen, barns inflytande över sitt eget deltagande i dokumentationen och barns medvetenhet om syftet med dokumentation.*

Jag har kunnat urskilja tre olika teman vad gäller barns delaktighet och inflytande i pedagogisk dokumentation. Dessa teman är:

Tabell 2. Tre teman

BARNEN HAR INFLYTANDE I PEDAGOGISK DOKUMENTATION	BARNEN HAR TILL VISS DEL INFLYTANDE I PEDAGOGISK DOKUMENTATION	BARNEN HAR INTE INFLYTANDE I PEDAGOGISK DOKUMENTATION
<ul style="list-style-type: none"> • Barnen bestämmer innehållet i och utformningen av dokumentationen • Barnen kan påverka innehållet spontant • Barnen görs uppmärksamma på syftet med pedagogisk dokumentation	<ul style="list-style-type: none"> • Barnen får välja inom de vuxnas grundstruktur i dokumentation • Barnen bestämmer vem ska få titta i sin egen bok	<ul style="list-style-type: none"> • Barnen får inte välja • Pedagogerna tror att barnen är medvetna om syftet med dokumentation men säkerställer inte detta

I temat *Barnen har inflytande i pedagogisk dokumentation* framgår att barnen på olika sätt har inflytande i pedagogisk dokumentation. Det sträcker sig från att barnen kan påverka dokumentations innehåll till att barnen görs uppmärksamma på dokumentationens syfte. Inom temat *Barnen har till viss del inflytande i pedagogisk dokumentation* baseras barnens inflytande inom strukturer som pedagoger har valt. Det sista temat *Barnen har inte inflytande i pedagogisk dokumentation* karaktäriseras av att barnen inte får välja och att barnen inte vet syftet med dokumentationen.

Barnen har inflytande i pedagogisk dokumentation

I detta tema har jag sett att barnen på olika sätt har inflytande i pedagogisk dokumentation. Denna kategori sträcker sig från att barnen kan inverka på innehållet i den pedagogiska dokumentationen till att barnen kan påverka t ex vilken bild som ska visas av dem.

En del pedagoger betonar att barnen har inflytande i dokumentationen genom att vuxna lyssnar på barnen:

*... jag tycker att barnen är väldigt delaktiga - de väljer foton, de talar om hur de vill bli fotograferade, det är deras ord i boken, de talar om vad vi ska skriva och de som redan kan skriva lite grann får också själva skriva i sin bok.
(Eva, pedagog syskonavdelning)*

Några pedagoger menar att barnen har inflytande i innehållet i pedagogisk dokumentation genom att barnen spontant och på eget initiativ kommer med egna önskningsar vad de vill att pedagogerna ska dokumentera eller vad de vill ha med i sin dokumentationsbok:

*... och sedan så kommer även barnen själva och ber om – ” Snälla kan vi ta kort på det här?” då gör man det naturligtvis, t ex när de har byggt ett torn eller har byggt något speciellt med Lego. När de vill att man ska dokumentera då gör man det.
(Elsa, pedagog syskonavdelning)*

*”Kan du inte ta kort på mig som vi kan sätta in i boken?” - säger ofta barnen. ”Nu har jag lärt mig hålla upp mjölken själv. Kan du ta kort på mig?”
(Erica, pedagog syskonavdelning)*

En av pedagogerna berättar att barn görs uppmärksamma om syftet med pedagogisk dokumentation genom att tala om för barnen innan hon tar kort varför hon gör det:

*Det har t ex hänt att vi sett ett barn klättra upp i borgen på gården för första gången och då kan jag brista ut: ”Tänk att Du har lärt dig det - ska jag springa och hämta kameran så vi kan ta ett kort på dig”.
(Ebba, pedagog syskonavdelning)*

Barnen har till viss del inflytande i pedagogisk dokumentation

I detta tema har jag sett att barnen ges möjlighet att välja, men främst inom ramarna för de val som vuxna ger dem. Dessa spektra sträcker sig från att pedagogerna bestämmer grundstrukturen i dokumentationen till att barnen har ett visst inflytande över vem som får titta i barnets egen dokumentationsbok.

Några pedagoger anser att barnen har ett visst inflytande på så sätt att pedagogerna har bestämt grundstrukturen i dokumentationen. Exempelvis kan pedagogerna bestämma att i det i alla dokumentationsböcker ska finnas bilder, en text, intervjuer osv. Sedan får barnen vara med och bestämma detaljutformning i vissa avseenden:

*Vi dokumenterar i dokumentationsbok och det har vi pratat lite med barnen om vad vi ska ha, oftast är det våra förslag men barnen väljer bilder och så.
(Emma, pedagog syskonavdelning)*

*Vi pratar om det, vi pedagoger planerar det tillsammans i våra temagrupper och då kan vi komma fram till att vi t ex borde ta kort på en viss aktivitet för att sedan kunna visa upp, eller att vi kommer fram till att något speciellt bör sättas upp i deras böcker för att just de bilderna visar hur barnen tänker.
(Elsa, pedagog syskonavdelning)*

*Sen är det saker som vi pratar om tillsammans, t ex att det ungefär ska bli lika mycket i de olika barnens böcker och att det vi sätter upp på väggarna ska vara från alla.
(Elvira, pedagog småbarnsavdelning)*

Böckerna är absolut barnens. Men vi hjälper till att forma dem och ser till att det blir lite rättvist. Vissa barn älskar att bli fotograferade, de är alltid framme och det är vår uppgift att se till att alla barn får kort tagna på sig. Alla vill inte ha kort på samma sak men att de har bilder är vi noga med.
(Eva, pedagog syskonavdelning)

Det handlar också om att balansera. Vissa saker vill man som vuxen att de ska ta med men jag tycker att de har det bra möjligheter att påverka själva, men det kan man givetvis förbättra ännu mer.
(Erica, pedagog syskonavdelning)

En del pedagoger tycker att barn har inflytande i pedagogisk dokumentation om de får välja mellan de kort som den vuxna har tagit:

Däremot är de rätt så noga med att kunna få välja vilka kort de vill ha med i sin bok. Har man t ex tre kort där dem sitter och målar eller när dem leker i dockrummet så kan man ju fråga "Vilket kort vill du ha med?" så kan dem få välja bland de tre korten och det är de rätt så noga med.
(Eva, pedagog syskonavdelning)

När vi ska sätta upp bilderna i dokumentationsboken så händer det ibland att de är med när vi sitter med framkallningsapparaten och då får dem välja ibland korten vilket bild de vill ha.
(Elvira, pedagog småbarnsavdelning)

De större kan man ha med och dem är med och väljer bland bilderna vilken kort de vill ha i sin bok? Eller om de har gjort flera teckningar kan jag fråga "Vilken skulle du vilja berätta om?"
(Erica, pedagog syskonavdelning)

Vad gäller barns inflytande över vem som får se det dokumenterade materialet i dokumentationsboken så har barnen visst inflytande över vem som får titta i boken. Barn har möjlighet att säga nej till att visa upp sin dokumentationsbok, samtidigt är det pedagogerna på småbarnsavdelningarna som tar fram dokumentationsböckerna:

Vi brukar ta fram böckerna och då tycker de att det är kul att visa det för andra men det är barnen som bestämmer - vill de inte visa för andra så gör vi inte det.
(Ester, pedagog småbarnsavdelning)

På syskonavdelningarna ligger dokumentationsböckerna framme:

Det bestämmer de själva, böckerna ligger framme och egentligen kan dem titta i varandras men det gör dem inte. De tar alltid sin bok. När de sitter bredvid en kompis och tittar hörde jag en gång "Oj, det är jag i din bok!"
(Eva, pedagog syskonavdelning)

Barnen har inte inflytande i pedagogisk dokumentation

I denna kategori har jag sett att barnen *inte* har inflytande i pedagogisk dokumentation. Här sträcker sig spektrat från att barnen inte får välja vilka bilder av dem som ska visas till att de inte vet syftet med pedagogisk dokumentation:

Nej, vi har aldrig frågat ett barn om hon/han tycker att vi ska sätta in en speciell bild. Det har aldrig hänt.
(Emma, pedagog syskonavdelning)

Pedagoger pratar inte med barnen om syftet med pedagogisk dokumentation. De menar att de gör barnen medvetna genom att efteråt, när dokumentation är uppsatt och klar, prata kring dokumentationen tillsammans med barnen:

Man gör det synligt för barnen. Man sätter det på barns nivå. Och man diskuterar med barnen för att på det sättet göra dem medvetna om den.

(Elvira, pedagog småbarnsavdelning)

Barn är delaktiga genom att de blir bekräftade. Vi sätter upp bilderna, dem tittar och dem lär sig av varandra. Vi tittar och pratar "Titta så han gör här på bilden!" Det är lite på det här sättet dem blir delaktiga.

(Ester, pedagog småbarnsavdelning)

Dem känner sig bekräftade genom att dem får vara med och sen att dem får reflektera över vad de gör och även över de andra.

(Elvira, pedagog småbarnsavdelning)

Pedagogernas syn på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation

I det här avsnittet beskrivs hur pedagoger tar hänsyn till barns integritet i pedagogisk dokumentation. I intervjumaterialet har jag undersökt två aspekter av betydelse för barnens integritet i samband med pedagogisk dokumentation. Dessa aspekter är: *pedagogernas tankar om barns integritet* och *pedagogers inställning till barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation*.

Jag har kunnat urskilja fyra olika teman i pedagogernas synsätt på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation. Dessa teman är:

Tabell 3. Fyra teman

INTEGRITET SOM EN GRÄNS	INTEGRITET SOM RESPEKT	INTEGRITET SOM HÄNSYN	HAR INTE REFLEKTERAT
<ul style="list-style-type: none"> att barnet får säga stopp 	<ul style="list-style-type: none"> att barnet förstår att den vuxne lyssnar på henne/honom 	<ul style="list-style-type: none"> att den vuxne tar hänsyn till barnets känslor att som vuxen lyfta fram positiva sidor hos varje barn 	<ul style="list-style-type: none"> vissa pedagoger anser sig inte stött på reaktioner vare sig från barn eller föräldrar varför de inte reflekterat över frågan

I temat *En gräns* framgår att barn har rätt att säga stopp till att delta i pedagogisk dokumentation. Inom temat *Respekt* visar det sig att pedagoger respekterar och tar barnens tankar och åsikter på allvar. Temat *Hänsyn* kännetecknas av att pedagoger på olika sätt tar hänsyn till barnens känslor. Det sista temat *Har inte reflekterat* karakteriseras av att pedagoger inte anser sig ha mött negativa reaktioner från barnen i sitt arbete med dokumentation och därför har de inte tänkt på integritet i samband med pedagogisk dokumentation.

Integritet - som en gräns

Pedagogerna i detta tema ser integritet som att alla människor har en gräns och den gränsen får ingen annan gå över. Gränsen är olika för olika människor:

När man inte vill. När man säger stopp. Det är stor skillnad mellan olika människor och hur stor integritet man har behov av. Det är en gräns på något vis som man har.
(Ebba, pedagog syskonavdelning)

Genom att barnen har möjlighet att säga att de inte vill bli fotograferade anser pedagogerna att de värnar om barnens gränser:

Lika väl som att barnen får välja vilka foton som ska sättas in i deras böcker så kan de säga stopp till att bli fotograferade.
(Eva, pedagog syskonavdelning)

Pedagoger utgår från sina egna gränser i arbetet med pedagogisk dokumentation. De tänker på hur de själva skulle ha upplevt att bli exponerade mot sin vilja:

... man sätter sig i barnets situation "Skulle jag vilja ha en sådan bild?"
(Elsa, pedagog syskonavdelning)

Jag försöker hela tiden resonera utifrån mig själv vad jag skulle vilja, vad är OK för mig (...). Som sagt jag väljer hellre bort en bild än sätter upp den om jag är tveksam. Det är kanske gallet – det kanske jag istället ska jag fråga barnet om. Jag drar det kanske för långt. Men genom att min egen gräns har varit så stark så tror jag i det här fallet snarare att det finns risk att jag är för återhållsam i bildurvalet.
(Erica, pedagog syskonavdelning)

Integritet – som respekt

Pedagogerna ser integritet som respekt för barnens tankar och åsikter och att ta dem på allvar:

Att kunna säga stopp och att bli uppmärksammad, framförallt om jag säger att jag inte vill då vill jag bli hörd.
(Elsa, pedagog syskonavdelning)

Det handlar om respekt - att man lyssnar på barnen, vilka kort dem vill ha med och om dem inte vill bli fotograferade.
(Ebba, pedagog, syskonavdelning)

Pedagoger lyssnar på barnen och sätter inte in eller upp något ett barn vill inte visa:

Ibland men inte alltid frågar jag barnet - "Är det en bild som du skulle vilja ha i din dokumentationsbok?" och då har det hänt att svaret blivit - "Nej, jag ser konstig ut!" och då har vi inte satt in den.
(Erica, pedagog syskonavdelning)

Integritet – som hänsyn

En grupp pedagoger menar att de tar hänsyn till barnens känslor genom att de dokumenterar det som är positivt, barnens framsteg, kompetens och det som barnen upplevt som roligt:

Man sällar ut bland foton - man väljer positiva bilder som visar stunder då barnet haft riktigt roligt, det är positiva bilderna som man vill förstärka så att barnet kommer ihåg dem. "Här lekte du med en kompis och ni hade det så roligt!" Det är sådana minnen man vill skicka med barnen.
(Eva, pedagog syskonavdelning)

För att man vill dokumentera det som är speciellt just för det barnet just nu. Jag kan t ex se att ett par barn bygger med klassar på ett helt nytt sätt eller att det hänt någonting speciellt här. Då tänker jag "Nu har de tagit ett steg" och det är viktigt att dokumentera det med en gång för stunden kommer kanske aldrig tillbaks men med ett foto kan det roliga ändå stanna kvar.

(Elsa, pedagog syskonavdelning)

En anledning till att det blir mest glada bilder i dokumentationsböckerna kan vara att pedagogerna tar hänsyn just till barnens känslor:

Man vill ha foton med olika motiv men det är jättesvårt. Det blir det mest glada bilder. Det är inte självklart att man springer för att hämta kameran för att ta en bild på ett barn som är ledsen utan då går man fram och tröstar i stället. Det är av hänsyn till barnet.

(Erica, pedagog syskonavdelning)

En av pedagogerna anser att bilder med ledsna eller arga barn inte behöver upplevas som kränkande av barnen:

Det behöver inte bli kränkande att man ser ledsen ut om man vet historien bakom bilden. Jag hade ett kort på ett barn som inte såg så glad ut på julgransplundringen. Då så barnet självt "Jag var arg för jag kunde inte öppna min apelsin!" Det barnet verkade tycka att det var ok att ha denna bild i sin dokumentationsbok.

(Ebba, pedagog syskonavdelning)

En av pedagogerna menar att de tar hänsyn till barnens känslor eftersom de ser att barnen blir nöjda av att se sin medverkan i dokumentationen:

Ibland när vi ritar så kan jag känna att det är svart att sätta upp en teckning på väggen. Det kan vara en femåring som inte ritar figurer eller så utan ritar mest bara så som små barn gör. Då tycker jag att det kan bli svårt sätta upp alla bilder för att det är så utpekande att han inte har kommit så långt och alla kan se det. Men det beror lite grand på hur barnet själv vill ha det, ofta är de nöjda med sina teckningar ändå fast de ser lite annorlunda ut.

(Ebba, pedagog syskonavdelning)

Pedagoger känner att de inte har reflekterat över barnens integritet i samband med pedagogisk dokumentation

I det temat finns en grupp pedagoger som inte anser sig ha mött negativa reaktioner från barn och därför inte ha reflekterat över barnens integritet i samband med pedagogisk dokumentation:

Jag har inte sett att något barn inte vill ha sin bild visad.

(Ester, pedagog småbarnsavdelning)

Jag har aldrig varit med att något barn inte vill bli fotograferad. Sen kan de ha nekat vissa kort som de inte vill ha med men när man tar kort på dem då har ingen sagt att hon/han inte vill. Jag tror att barnen är ganska vana med att bli fotograferade. Det är vardag för dem.

(Elsa, pedagog syskonavdelning)

5. DISKUSSION

I detta kapitel kommer jag att diskutera resultaten utifrån de frågeställningar som varit vägledande för studien. Jag kommer dessutom att föra en diskussion kring valet av metod. Slutligen öppnar jag dörren på glänt till fortsatt forskning och avslutar kapitlet med reflektioner kring själva titeln *Det dokumenterade barnen* som jag valt att ge denna studie.

Sammanfattning av resultaten

Vilket inflytande har barn i pedagogisk dokumentation?

Resultaten visar att arbetet med barns inflytande i samband med pedagogisk dokumentation är en viktig fråga i den dagliga verksamheten i förskolan. Som helhet visar pedagogerna ett stort engagemang och vilja att främja barns delaktighet och inflytande i dokumentationen. Det framkommer i intervjuvarens beskrivningar att barnen redan har stort inflytande i pedagogisk dokumentation, samtidigt vill pedagogerna ge barnen fler möjligheter att påverka dokumentationen:

Jag tycker att barnen har inflytande i dokumentationen men vi kan utvecklas ytterligare. Jag ser det inte som något problem. Jag känner att vi är på god väg. Barns inflytande är ganska stort tycker jag.

Arnér (2009) anser att reellt inflytande är möjligheter för barnen att få uttrycka sina åsikter och funderingar med ett bemötande av pedagogers respekt. En del av pedagogerna i mitt resultat drivs av en strävan efter att ge barnen reellt inflytande genom att pedagogerna betonar vikten av att barnen uttalar sig, har åsikter och framför allt *ber om* barnens åsikter om pedagogisk dokumentation. Barnen har inflytande i pedagogisk dokumentation i både ord och handling. Exempelvis frågar pedagoger barnen hur de vill bli fotograferade, pedagoger skriver barnens ord i dokumentationen, barnen får skriva själva om de vill.

Men majoriteten av pedagogerna i denna studie anser att barns inflytande i pedagogisk dokumentation är förenat med valmöjligheterna. Det framkommer i resultatet att pedagoger arbetar på olika sätt att ge barnen möjligheter att påverka både innehållet och utformningen av pedagogisk dokumentation. Barnen ges möjlighet att välja, men främst inom ramarna för de val som vuxna ger dem. Exempelvis kan barnen välja mellan foton som pedagoger har tagit på dem. Barn får således en ganska liten möjlighet att ta ett eget initiativ, trots att pedagogerna tycker att de erbjuder barnen fritt val. Barns inflytande är begränsat till de alternativ som pedagogen ger barnen.

Enligt Myndigheten för skolutveckling (2007) finns det en dimension av inflytande som skolan inte arbetar med. Det är en dimension som kännetecknas av meningsfullhet. Att i praktiken ge barnen ett reellt inflytande över verksamhetens innehåll och arbetsformer. Pedagoger i undersökningen menar att de gör barnen medvetna om syftet med pedagogisk dokumentation genom att de ibland pratar med barnen kring det dokumenterande materialet när det sitter på väggen. Eller att barnen automatisk blir medvetna om vad som händer med materialet för att pedagoger tillsammans med barnen sätter upp bilderna på väggen i barnens höjd. Pedagogerna synliggör dokumentation utan att förklara för barnen vad och varför de dokumenterar.

Av resultaten framträder även att det inflytande som barnen har i dokumentation måste komma från barnen själva genom att de tar initiativ till detta. Till exempel att barnen spontant kommer med önsknings om att bli fotograferade. Det framträder också i resultatet att om inflytande i

dokumentationen sker på barnens initiativ är det i första hand de barn som kan uttrycka sin önskan verbalt som kan påverka dokumentation. Av det följer att de barn som inte kan eller vill uttrycka sin vilja verbalt inte heller blir delaktiga i pedagogisk dokumentation.

I studien ställdes frågan om vilket inflytande barn har i pedagogisk dokumentation? Sammanfattningsvis kan sägas att barn har ett reellt inflytande i pedagogisk dokumentation genom att de får uttrycka sina åsikter och funderingar om dokumentationen och dessa bemöts av pedagoger med respekt. Barn har till viss del inflytande i pedagogisk dokumentation när inflytandet begränsas till valmöjligheterna. Barn har inget inflytande i pedagogisk dokumentation när barnen inte känner till syftet med dokumentationen eller att barnen inte vet att de kan påverka dokumentationsprocessen.

För att barnen ska få ett reellt inflytande i pedagogisk dokumentation krävs att pedagoger ger barnen rätt att göra sina röster hörda. Engdahl (2007) menar att begreppet barns röst inrymmer barns alla uttrycksmedel såväl tal- som kroppsspråk, känslor, intentioner och förhoppningar. Det är pedagogens uppgift att tolka och förstå barns olika kommunikativa uttryck. Det är även pedagogens ansvar att skapa möjligheter för barnen att yttra sig, ha uppfattningar och framför allt *be om* barns åsikter om pedagogisk dokumentation. Ett reellt inflytande i dokumentationen innebär även att pedagoger måste uppmärksamma barnen på syftet med dokumentationen, vuxna bör också klargöra vilken grad av inflytande barnen har under dokumentation och hur barnen kan påverka dokumentationsprocessen. Detta stämmer överens med vad Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) skriver angående barns delaktighet och inflytande. Forskare menar att pedagogernas handlingar utgör såväl förutsättningar som begränsningar för barns delaktighet och inflytande i förskolan.

Hur ser pedagoger på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation?

Lindgren och Sparrman (2003) diskuterar barns position i pedagogisk dokumentation utifrån de etiska principer som forskning generellt brukar tillämpa vilket tydliggör hur lätt det som är viktigt för barn bedöms enligt andra kriterier än vuxnas.

Pedagoger i studie anser att de tar hänsyn till barnens integritet i pedagogisk dokumentation genom att lyssna och respektera barnens tankar och åsikter och att ta dem på allvar. Pedagoger lyssnar på barnen och sätter inte in eller upp något ett barn inte vill visa. Genom att barnen har möjlighet att säga att de inte vill bli fotograferade anser pedagogerna att de värnar om barnens integritetsgränser. Detta kräver att barnen uttrycker sina åsikter verbalt, men frågan är om barn som ännu inte har förmågan uttrycka sina känslor och tankar verbalt skall respekteras i sin integritet. Gren (2001) menar att pedagogen måste ha lyhördhet och vilja att se barns alternativa uttrycksmetoder för att de ska lyckas uppfatta barns tankar och åsikter kring dokumentationen utan att barnen ska behöva säga det rakt ut. Om inte detta sker är det, enligt Gren, svårt att undvika en kränkning av barns integritet. Enligt Johansson (2003) tar barns etiska erfarenheter gestalt genom kroppen i kroppshållning, ansiktsuttryck, gester och ord. Det blir väsentligt för pedagoger att vända perspektivet mot vad barn uttrycker. Vuxna behöver hjälpa barn att uttrycka sina upplevelser då de känner sig kränkta. Det är pedagogens uppgift att även se de ickeverbala signalerna och skapa öppningar och möjligheter att visa att man kan säga ifrån – och att tas på allvar när barn gör det. I Johanssons (1999) undersökning framkommer det även att barnen ibland undviker att försvara sina rättigheter gentemot dem som de upplever sig maktlösa inför. Det visar att barn tidigt lär sig om makt och maktlöshet.

En del pedagoger utgår från sina egna gränser i arbetet med pedagogisk dokumentation. De tänker på hur de själva skulle ha upplevt att bli exponerade mot sin vilja. Pedagogerna ser integritet som att alla människor har en gräns och den gränsen får ingen annan gå över.

Gränsen är olika för olika människor. Gren (2001) poängterar att alla individer upplever integritet olika. Hon menar att ens integritetsgräns är tydligt för en själv, mindre tydligt för andra. Eftersom pedagogerna utgå från sina egna gränser, kan de omöjligt veta var ett barns integritetsgräns går. Risken är då, menar jag, att det bli svårt att undvika en kränkning av barnens integritet.

Några pedagoger menar att de inte har mött negativa reaktioner från barn eller föräldrar och därför inte har reflekterat över barnens integritet i samband med pedagogisk dokumentation. En möjlig tolkning är att dessa pedagoger upplever arbetet med dokumentation som positivt för barnen. Om pedagoger styrs av en föreställning att pedagogisk dokumentation är bara positiv för barnen kan följderna bli att vuxna inte uppmärksammar barns integritetsgränser.

Att dokumentera det som är positivt för barnen tycks vara viktigt i pedagogernas arbete med pedagogisk dokumentation. Flera skäl anges för detta. För det första menar pedagoger att de tar hänsyn till barns känslor. Barnen blir nöjda när pedagoger visar deras kompetenser. Avsikten är att det kan vara stärkande för barnet. En annan anledning till att det blir mest glada bilder i dokumentationsböckerna är att pedagogerna tar hänsyn till barnets behov av tröst och närhet i en känslig situation. Så här säger en av pedagogerna: *Det är inte självklart att man springer för att hämta kameran för att ta en bild på ett barn som är ledset utan då går man fram och tröstar i stället.* Här finns paralleller till Johanssons (2003) forskning. Hon menar att kameran skapar distans till barnen i en utsatt situation och det kan upplevas som integritetskränkande. Johansson skriver att dokumentationsprocessen kräver vuxnas sensitivitet och respekt för barns integritet. En av pedagogerna anser att bilder med ledsna eller arga barn inte behöver upplevas som kränkande av barnen. I intervju framhålls: *Det behöver inte bli kränkande att man ser ledsen ut om man vet historien bakom bilden.* Genom att pedagogen inte håller fast vid intentionen att dokumentera bara glada barn visar den vuxna respekt och känslighet för barnens upplevelse. Pedagogen visar lyhördhet för att barns upplevelser kan skilja sig i olika situationer.

Majoriteten av pedagoger framhäver att det är bara den positiva utveckling som ska dokumenteras. Men det som pedagoger dokumenterar är inte säkert att barnen upplever som positivt utan det beror på tillfället, gruppen, tillit och tilltro anser Lenz Taguchi (2000). Eftersom pedagoger tar för givet vad som är positivt för det enskilda barnen finns det risk för kränkning. Gren (2001) menar att när pedagoger anser sig veta bättre, än vad barnet ifråga själv känner och tycker, är detta en kränkning mot vad hon kallar, barns självkompetens. En annan sida av saken belyser flera forskare. Lenz Taguchi (2000) och Lindgren och Sparrman (2003) anser att en pedagog riskerar, med hjälp av dokumentationen, att göra en bedömning av vad som är bra och dåligt samt att det kan bli fördömande eller favoriserande. Barnen kan genom att se sig själva i dokumentationen förstå hur de förväntas bete sig för att vara ”de goda barnen” i pedagogernas ögon.

För att sammanfatta – majoriteten av pedagogerna arbetar med utgångspunkt från barns rätt till integritet i pedagogisk dokumentation. Man har ett engagemang för etiska frågor. I studien framgår att pedagoger ser barnens integritet i pedagogisk dokumentation som en gräns och den gränsen får ingen annan gå över. Barn har rätt att säga stopp till att delta i dokumentation. Pedagoger respekterar barns tankar och åsikter och tar dem på allvar. Vuxna tar på olika sätt hänsyn till barnens känslor i dokumentationsprocessen. Däremot tycks pedagoger inte i lika stora utsträckning systematiskt arbeta med etik som ett innehåll i dokumentationen. En del pedagoger anser sig inte ha mött negativa reaktioner från barnen i sitt arbete med dokumentation och därför har de inte reflekterat över integritet i samband med pedagogisk dokumentation.

Det som är framträdande i undersökningen är att pedagoger dokumenterar det som de anser sig är positivt/gott/bra för barnen. Genom det tar de hänsyn till barnens integritetsgränser.

Pedagogerna tycks veta vad barnen behöver. Då pedagogerna arbetar med integritet och dokumentation utifrån vad man tror sig veta att barn behöver finns risk att pedagoger istället hindrar barn från att uttrycka sin uppfattning anser Qvarsell (2003). Om pedagoger ger barnen reellt inflytande i pedagogisk dokumentation, rätten till att säga nej till att bli dokumenterat kan det tänkas att barnen själva kommer att berätta var deras integritetsgränser går. Vilket i sin tur innebär att barnen får rätten att delta i pedagogisk dokumentation på lika villkor.

En slutsats av denna resultatanalys är att de etiska värden som framhålls i läroplanen måste konkretiseras i arbetet med pedagogisk dokumentation. Det kräver att pedagoger formulerar tydliga mål för sitt arbete med dokumentationen och grundligt diskuterar etik i samband med pedagogisk dokumentation. Annars finns det risk att de etiska frågorna inte blir synliga för vuxna i deras dokumentationsarbete. Det är tråkigt att från pedagog som dagligen arbetar med dokumentation höra svaret ”*Nej, jag känner mig inte bekväm i ämnet*” på frågan om hon vill vara med på intervjun om pedagogisk dokumentation och etik.

Reflektion över mina utgångspunkter och val av metod

Min förhoppning med detta examensarbete har varit att utveckla kunskap om och förståelse för hur pedagoger förhåller sig till etik i samband med pedagogisk dokumentation. Det verkade naturligt att utgå från pedagogerna själva och be dem berätta om erfarenheter, tankar, funderingar kring barns integritet och inflytande i dokumentationsprocessen. Jag har i detta arbete valt att använda mig av intervjuer för att komma åt de valda personernas åsikter. Det har inneburit ett arbete utifrån andra ordningens perspektiv för att följa Stukáts (2005) terminologi. Pedagogerna var inte slumpmässigt valda – de arbetar dagligen med pedagogisk dokumentation, de har olika lång erfarenhet av att arbeta med dokumentation och de arbetar med barn i olika åldrar. Jag gjorde klart för mig att det bland dessa pedagoger finns en spridning så att uppfattningar om barns inflytande och integritet i samband med pedagogisk dokumentation skulle ge en så innehållsrik bild som möjligt. Intervjuerna skulle kunna kompletteras för att få en mer överskådlig bild av mångfalden kring föreställningar om etik i samband med pedagogisk dokumentation. En sådan komplettering hade kunnat bestå av intervjuer med föräldrar och barn. Eftersom en sådan studie skulle kunna ge nya intressanta infallsvinklar till ämnet föreslår jag detta som en del av vidare forskning inom området.

Min förförståelse inför arbetet med denna studie kan ses i ljuset av ett engagemang för etiska frågor och egna erfarenheter med arbetet med pedagogisk dokumentation. I mötet med pedagogerna fanns det en blandning av sådant som jag kunde känna igen och annat som överraskade och utmanade mina föreställningar. Enligt Bryman (2002) är det omöjligt att inte påverka sin undersökning i något håll, därför vill jag också åter påminna om att resultatet kan vara påverkat av min omedvetna förförståelse, även om utgångspunkten har varit att inta ett distanserat förhållande till datamaterialet vid min analys.

Den etiska dimensionen i pedagogisk dokumentation har inte uppmärksamats så mycket inom pedagogisk forskning. Det visar sig också i min undersökning att många pedagoger inte definierar sitt arbete med dokumentation i etiska termer. Denna otydlighet och osäkerhet i arbetet med pedagogisk dokumentation och etik gör det intressant att utveckla kunskap om området och förhoppningsvis bidrar denna studies resultat till att vidga, förtydliga och problematisera bilden.

Fortsatt forskning

I denna studie framkommer pedagogernas syn på etik i samband med pedagogisk dokumentation. Den analys jag gjort hittills utgår från frågeställningen: *vilket inflytande har barnen i pedagogisk dokumentation?*, och *hur ser pedagoger på barns integritet i pedagogisk*

dokumentation? Men om man tillåter sig omformuleringar får man syn på ett nytt forskningsområde. Om man istället säger: *vilket inflytande vill barnen ha i pedagogisk dokumentation?*, eller varför inte *hur ser föräldrar på barns integritet i samband med pedagogisk dokumentation?* Det väcker nya frågor och öppnar för nya möjligheter till infallsvinklar på ämnet. Därför blir det mitt förslag till vidare forskning.

Avslutande reflektion

Min studie visar behovet av många och grundliga diskussioner om etik i samband med pedagogisk dokumentation. *Det dokumenterade barnet* är inte bara något som berör själva barndomen hos en människa utan det leder ju självklart till att det senare i livet handlar om någon med en dokumenterad barndom. Vi som är lite äldre och som inte vuxit upp med att kontinuerligt dokumenteras vet vilken stark upplevelse det kan vara att höra sig själv som barn på ett kassettband eller se sig själv på en filmsnutt från barnaåren. Det kan bli som att blicka ner på sig själv på ett helt annat sätt än vad ens eget minne kommer ihåg. Dagens unga generation som går på förskolor som arbetar mycket med pedagogisk dokumentation kommer senare i livet att ha ständig tillgång till denna som en hjälp att se på sin uppväxt ur andra perspektiv än sina egna minnesbilder och även om en enskild person senare tar del av sin dokumentation är det ändå ett faktum att uppväxten observerats och varit föremål för intresse. Vad kan effekterna av detta bli?

REFERENSER

- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Arnér, E. (2009). *Barns inflytande i förskolan – en fråga om demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Bell, J. (2006). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.
- Björndal, C. R. P. (2002). *Det värderande ögat*. Stockholm: Liber.
- Brulin, G. & Emriksson, B. (2005). En pedagogik för regional utveckling. *Exemplet Reggio Emilia: pedagogik för demokrati och lokal utveckling*. (s. 11-34).
- Bryman, A. (2002). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber.
- Dahlberg, G. Moss, P. & Pence, A. (2002). *Från kvalitet till meningsskapande. Postmoderna perspektiv- exemplet förskolan*. Stockholm: HLS.
- Engdahl, I. (2001). *Att hålla balansen*. Förskoletidningen, 2000 (4) s.42- 49.
- Engdahl, I (2007). *Med barnens röst. Ettåringar "berättar" om sin förskola*. Lärarhögskolan i Stockholm: Individ, omvärld och lärande, Forskning nr 40.
- Ellmin, R. & Ellmin, B. (2003). *Att arbeta med portfolio: teori, förhållningssätt och praktik*. Stockholm: Gothia.
- Giddens, A. (1991). *Modernitet och självidentitet. Självet och samhället i den senmoderna epoken*. Göteborg: Daidalos.
- Gilje, N. & Grimen, H. (2007). *Samhällsvetenskapliga förutsättningar*. Göteborg: Daidalos.
- Gren, J. (2001). *Etik i pedagogens vardagsarbete*. Stockholm: Liber.
- Gustavsson, A. (2004). *Delaktighetens språk*. Lund: Studentlitteratur.
- Johansson, E. (1999). *Etik i små barns värld: om värden och normer bland de yngsta barnen i förskolan*. Diss. Göteborg: Göteborgs universitet.
- Johansson, E. (2001). *Små barns etik*. Stockholm: Liber.
- Johansson, E. (2003). *Att närma sig barns perspektiv. Forskares och pedagogers möte med barns perspektiv*. Pedagogisk Forskning i Sverige. ÅRG 8 NR 1-2 s. 42-57.
- Johanson, E. & Pramling Samuelsson, I. (2003). *Förskolan – barns första skola!* Lund: Studentlitteratur.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitativa forskningsintervju*. Lund: Studentlitteratur.
- Lenz Taguchi, H. (1997). *Varför pedagogisk dokumentation? Om barnsyn, kunskapssyn och ett förändrat förhållningssätt till förskolans arbete*. Stockholm: HSL.

- Lenz Taguchi, H. (2000). *Emancipation och motstånd: dokumentation och kooperativa läroprocesser i förskolan*. Diss. Stockholm: Stockholms universitet.
- Lindgren, A-L. & Sparrman, A. (2003). *Om att bli dokumenterad. Etiska aspekter på förskolans arbete med dokumentation*. Pedagogisk Forskning i Sverige. ÅRG 8 NR 1-2 s. 58-69.
- Løgstrup, K. E. (1994). *Det etiska kravet*. Göteborg: Daidalos.
- Myndigheten för skolutveckling (2007). *Slutredovisning av regeringsuppdrag om elev- och föräldrainsflytande*. Stockholm: Myndigheterna för skolutveckling.
- Orlenius, K. (2001). *Värdegrunden – finns den?* Stockholm: Runa Förlag.
- Pramling Samuelsson, I & Asplund Carlsson, M. (2003). *Det lekande lärande barnet i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, I. & Sheridan, S. (2003). *Delaktighet som värdering och pedagogik*. Pedagogisk Forskning i Sverige. ÅRG 8 NR 1-2 s. 70-84.
- Qvarsell, B. (2003). *Barns perspektiv och mänskliga rättigheter. Godhetsmaximering eller kunskapsbildning?* Pedagogisk Forskning i Sverige ÅRG 8 Nr 1-2 s. 101-113.
- Sheridan, S. & Pramling Samuelsson, I. (2001). *Children's conceptions of participation and influence in pre-school – a perspective on pedagogical quality*. Contemporary Issues in Early Childhood, Volume 2, Number 2. pp.169-194.
- Skolverket (2004). *Förskolan i brytningstid*. Nationell utvärdering av förskolan. Skolverket Rapport 283. Stockholm: Fritzes.
- Skolverket (2008). *Tio år efter förskolereformen*. Nationell utvärdering av förskolan. Rapport 318. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1996:22. *Inflytande på riktigt. Om elevens rätt till inflytande, delaktighet och ansvar*. Stockholm: Fritzes.
- SOU 1997:157. *Att erövra omvärlden: förslag till läroplan för förskolan. Slutbetänkande av barnomsorg och skolakommittén*. Stockholm: Fritzes.
- Stukát, S. (2005). *Att skriva examensarbete inom utbildningsvetenskap*. Lund: Studentlitteratur.
- Svenning, B. (2008). *Har barnen något att säga till om?* Förskoletidningen, 2008 (2) s.38- 40.
- Svenning, B. (2009). *Hva forteller du om meg? Barns rett og mulighet til eget informert samtykke i datainsamlingsprosesser i barnehager*. Norge: Cappelen akademisk.
- Thorsén, H. (1992). *Omvårdnadsmodeller, människosyn, etik*. Uppsala: Almqvist & Wiksell.
- Thurén, T. (2007). *Vetenskapsteori för nybörjare*. Stockholm: Liber.
- Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplanen för förskolan: Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.

Utbildningsdepartementet. (2003). Departementsserien Ds 2003:46. *Vardagsinflytande i förskola, skola och vuxenutbildning*. Stockholm: Fritzes.

Utrikesdepartementet. (1990). *Konventionen om barnets rättigheter*. Stockholm: Utrikesdepartementet.

Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk- samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet.

Wallin, K. (2003). *Pedagogiska kullerbyttor: en bok om svenska barn och inspirationen från Reggio Emilia*. Stockholm: HSL.

Wehner-Godée, C. (2000). *Att fånga lärandet: pedagogisk dokumentation med hjälp av olika medier*. Stockholm: Liber.

Widerberg, K. (2003). *Vetenskapligt skrivande: kreativa genvägar*. Lund: Studentlitteratur.

Åberg, A. & Lenz Taguchi, H. (2005). *Lyssnandets pedagogik: etik i demokratiskt arbete*. Stockholm: Liber.

BILAGA 1

Intervjufrågor:

- Hur länge har du arbetat med pedagogisk dokumentation?
- Med vilken åldersgrupp arbetar du nu?
- Vad har du för syfte med pedagogisk dokumentation?
- Vad dokumenterar du?
- Hur görs barnen uppmärksamma på varför du dokumenterar?
- Hur drar du gränsen för hur mycket och vad du ska dokumentera av ett barns vardag?
- Hur använder du pedagogisk dokumentation? Ge exempel.
- Hur ser du på barnens möjligheter att vara delaktiga i dokumentationsarbetet?
- Hur ofta får barnen ha åsikter om vilka bilder som ska visas av dem?
- Frågar du barnen om det är OK att du tar kort på dem? Varför?
- Vad betyder integritet för dig?
- Hur tar du hänsyn till barnets integritet i pedagogisk dokumentation?
- Vad skulle du vilja utveckla i arbetet med pedagogisk dokumentation?

Tack för intervjun!

BILAGA 2

Xxxxx 2010-02-10

Till Dig som är pedagog på Xxxxxxx förskola

Jag är lärarstudent vid Högskolan i Gävle och ska skriva ett examensarbete om pedagogisk dokumentation i förskolan. Syftet med denna studie är att utifrån etiskt perspektiv undersöka hur pedagoger förhåller sig till pedagogisk dokumentation. Jag skulle tycka att det vore intressant att ta del av Dina erfarenheter inom området.

Skulle Du vilja delta i min undersökning om pedagogisk dokumentation?

Undersökningen genomförs med enskilda intervjuer vid ett tillfälle. Varje intervju tar ca 30 minuter. Intervjun kommer att spelas in i sin helhet på diktafon. Materialet kommer att behandlas konfidentiell. Det innebär att det inte kan kopplas till Dig eller till Din arbetsplats. Deltagandet i intervjun är frivillig och Du har alltid rätt att avbryta Din medverkan. Resultatet redovisas som ett examensarbete vid lärarutbildning på Högskolan i Gävle.

Jag kommer att kontakta Dig under vecka ... och ber då vänligen om Ditt svar angående deltagande i studien. Intervjuerna utförs under vecka .....

Har du frågor eller funderingar angående studien, kontakta mig gärna.

Tack på förhand för Din medverkan!

Anna Bitén

E-mail: XXXX

Mobil: XXXX

Handledare:

Ingrid Nordqvist

Institution för pedagogik, didaktik, psykologi

Högskolan i Gävle

E-mail: XXXX